

ROVANIEMEN KOTISEUTUMUSEON KEHITTÄMINEN PERINNEBIOTOOPPIEN NÄKÖKULMASTA

Museoympäristön luontoarvot -hanke

Äärelä Miia

Opinnäytetyö

Maaseutuelinkeinot
Agrologi (AMK)

2024

Maaseutuelinkeinot
Agrologi (AMK)

Tekijä	Miia Äärelä	Vuosi	2024
Ohjaaja	Kirsi Muuttonen		
Toimeksiantaja	Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry		
Työn nimi	Rovaniemen kotiseutumuseon kehittäminen perinnebiotooppien näkökulmasta		
Sivumäärä	62 + 3		

Opinnäytetyö käsittelee Rovaniemen kotiseutumuseon ympäristön kehittämistä perinnebiotooppien hoidon kautta sekä niiden merkitystä paikalliselle luonnon monimuotoisuudelle. Lisäksi työ käsittelee museon palveluiden kehittämistä integroimalla suomalainen kansanperinne osaksi museon ympäristöä. Toimeksiantaja Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry omistaa sekä ylläpitää museota. Opinnäytetyö liittyi osaksi Helmi-ohjelman rahoittamaa Museoympäristön luontotarvot -hanketta, jonka tavoitteena oli hoitaa museon ympäristön arvokkaita perinnebiotooppeja. Tavoitteena on edistää kulttuuriperinteen säilymistä tarjoten museovierailijoille monipuolinen kokemus suomalaista kulttuuriperintöä museon ympäristöä hyödyntäen. Opinnäytetyö pyrki myös osoittamaan kuinka ympäristönhoito, biologinen monimuotoisuus ja kulttuuriperinnön vaaliminen limittyvät keskenään sekä voivat yhdessä tukea alueen kestävästä kehityksestä.

Tietoperustan muodostivat perinnebiotoopit ja niiden hoito sekä suomalainen kansanperinne. Ympäristönsuojelu, biologinen monimuotoisuus ja perinteisten ekosysteemien säilyttäminen olivat keskeisiä teemoja. Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena kehittämistyönä, jossa hyödynnettiin perinnebiotooppien kasvillisuuskartoitusta hoitotoimenpiteiden suunnittelussa ja seurannassa. Lisäksi selvitettiin löydettyjen kasvilajien yhteyttä suomalaiseen kansanperinteeseen.

Tulokset korostivat perinnebiotooppien jatkuvan hoidon merkitystä, erityisesti rehevöityneillä alueilla. Hoitotoimet vaativat huolellista suunnittelua ja toteutusta sopiakseen yhteen museon toiminnan kanssa, samalla noudattaen perinnebiotooppien hoidon periaatteita. Museon ympäristössä esiintyvät kasvit, kuten laaksoarho, väinönputki, kullero ja ketonoidanlukko ovat tärkeitä alueen ekologialle monimuotoisuudelle. Kasvillisuuskartoitus osoitti alueen suojeluarvot. Lisäksi opinnäytetyön keskeiset tulokset olivat kasvilajit ja niihin liittyvä kansanperinne, joita museo voi hyödyntää palveluiden kehittämisessä ja alueen kiinnostavuuden lisäämisessä.

Avainsanat	kansanperinne, kestävä kehitys, kulttuuriekologia, kulttuuriperintö, luonnon monimuotoisuus, luonnonsuojelu, perinnebiotooppi
Muita tietoja	Työhön liittyy toimeksiantajalle toimitettu kasvikan시오 museopalveluiden kehittämiseen.

Rural Industries
Agronomist

Author	Miia Äärelä	Year	2024
Supervisor	Kirsi Muuttoranta		
Commissioned by	Rovaniemi Totto Local Heritage Association		
Title	Developing Rovaniemi Local Heritage Museum from the perspective of traditional biotopes		
Number of pages	62 + 3		

The topic of the thesis is the development of the Rovaniemi Local Heritage Museum environment through the integration of traditional biotope management and Finnish folklore to enhance museum services. It was commissioned by the Rovaniemi Totto Local Heritage Association and funded by the Helmi Program. The objective is to preserve cultural heritage by providing museum visitors with a diverse experience of Finnish cultural heritage using the museums surroundings. Furthermore, the thesis aims to demonstrate the interconnection of environmental management, biological diversity, and cultural heritage conservation to support sustainable development in the area.

The theoretical framework comprises of traditional biotopes, their management, and Finnish folklore. Environmental conservation, biological diversity, and traditional ecosystem preservation are central themes. The thesis employed functional development methodology, utilizing vegetation mapping of traditional biotopes for planning and monitoring management measures. Additionally, the connection between discovered plant species and Finnish folklore was investigated.

The results underscore the importance of continuous management of traditional biotopes, particularly in eutrophic areas. Management measures require meticulous planning and execution to align with museum activities while adhering to traditional biotope management principles. Plants found in the museum environment, such as marsh marigold, angelica, meadow buttercup, and common cow-wheat, contribute significantly to the ecological biodiversity of the area. The vegetation mapping revealed the conservation values of the area. Furthermore, key findings of the thesis include plant species and associated folk traditions that the museum can leverage for service development and enhancing the area's appeal.

Keywords biodiversity, cultural ecology, cultural heritage, folklore, nature conservation, sustainable development, traditional biotope

Special remarks Study includes a plant folder delivered to the commissioning party for the development of museum services.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	PERINNEBIOTOOPIT JA SUOMALAINEN KANSANPERINNE.....	7
2.1	Perinnebiotooppien määritelmä ja merkitys	7
2.2	Synty ja kehitys.....	9
2.3	Nykytila ja perinnebiotooppien luokittelu.....	11
2.4	Perinnebiotooppien hoito ja hoidon tavoitteet.....	12
2.5	Kasvit kansanperinteessä.....	15
3	ROVANIEMEN KOTISEUTUMUSEO	18
3.1	Museon historia ja nykyhetki.....	18
3.2	Maiseman synty.....	19
3.3	Perinnebiotooppien lähtötilanne	20
4	MUSEON PERINNEBIOTOOPPIEN HOITO	25
4.1	Kasvillisuuskartoitus	25
4.2	Lohko U1	26
4.3	Lohko U2.....	29
4.3.1	Riihen niitty	29
4.3.2	Masiinihuoneen ja heinäladon ympäristöt.....	32
4.4	Lohkot U3, U4 ja U5	36
4.5	Pihapiiri ja tulvahauta.....	38
5	TYÖN TULOKSET	42
5.1	Lohko U1	42
5.1.1	Kansanperinne	42
5.2	Lohko U2	45
5.2.1	Riihen niitty	45
5.2.2	Masiinihuoneen ja heinäladon ympäristöt.....	46
5.2.3	Kansanperinne	47
5.3	Lohkot U3, U4 ja U5	50
5.3.1	Kansanperinne	50
5.4	Pihapiiri ja tulvahauta.....	51
5.4.1	Kansanperinne	52
6	POHDINTA	58

LÄHTEET.....	61
LIITE	63

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen kehittämistyö Rovaniemen kotiseutumuseolle osana Museoympäristön luontoarvot -hanketta. Työn keskiössä on museon ympäristön sekä palveluiden kehittäminen siten, että erilaiset kohderyhmät houkutellaan tutustumaan museoon ja sen ympäristöön. Perinnebiotoopit, niiden hoito ja kunnostustoimet vaikuttavat merkittävästi työn tuloksiin. Valtakunnallisesti 90 prosenttia perinnebiotoopeista luokitellaan äärimmäisen tai erittäin uhanalaiseksi, ja kansallisesti on ryhdytty toimiin näiden perinnebiotooppien säilyttämiseksi sekä kunnostamiseksi (Suomen ympäristökeskus 2022). Opinnäytetyön pitkän aikavälin tavoitteena on museoympäristön kehittäminen kohti alkuperäistä niitylajistoa saaden kulttuurillisesti merkittävä perinnemaisema osaksi museoympäristöä. Museoalueella sijaitsee niittyjä, oja, teitä ja rehevöitynyttä kasvustoa, jotka ovat esteenä niitylajiston monimuotoisuuden palautumiselle.

Ympäristönsuojelu, biologinen monimuotoisuus ja perinteisten ekosysteemien säilyttäminen ovat olennaisia teemoja nykyaikaisessa ympäristönhoidossa ja kulttuuriekologian vaalimisessa. Luonnon monimuotoisuuden edistäminen ja perinnebiotooppien merkitys ovat keskeisiä aiheita opinnäytetyössä. Opinnäytetyö keskittyy selvittämään ja analysoimaan mielenkiintoisia havaintoja museon perinnebiotooppien kasvillisuudesta. Työssä toteutetaan kasvillisuuskartoitus museon perinnebiotoopeilla, joiden pohjalta suunnitellaan alueiden hoitotoimet.

Ekologisten tavoitteiden lisäksi opinnäytetyössä pohditaan perinnebiotooppien hyödyntämistä museon palveluiden kehittämisessä. Opinnäytetyön taustalla on toimeksiantajan halu kehittää museon palveluita ja houkutella erilaisia kohderyhmiä vierailemaan museolla sekä tutustumaan museoympäristöön. Kansanperinteen integroiminen museon ympäristöön ja palveluiden kehittämiseen avaa mahdollisuuksia kulttuuriperinnön esiintuomiselle sekä vierailijoiden syvemmälle käsitykselle historiasta ja perinteistä. Työssä selvitetään museon ympäristöstä löytyvien kasvilajien yhteyttä suomalaiseen kansanperinteeseen. Opinnäytetyö pyrkii näin ollen osoittamaan, kuinka ympäristöhoito, biologinen monimuotoisuus ja kulttuuriperinnön vaaliminen yhdessä voivat tukea toisiaan edistäen samalla alueen kestäväää kehitystä ja ympäristön säilymistä.

2 PERINNEBIOTOOPIT JA SUOMALAINEN KANSANPERINNE

2.1 Perinnebiotooppien määritelmä ja merkitys

Valtioneuvoston asetuksessa perinnebiotooppien kunnostukseen ja hoitoon myönnettävästä tuesta vuosina 2020–2025 (2020/953 § 3) perinnebiotooppien määritelmä on seuraava:

”Perinnebiotoopilla tarkoitetaan perinteisen karjatalouden niitto- ja laidunkäytäntöjen muovaamia luontotyyppisiä, joille on kehittynyt niille ominainen, monimuotoinen eliölajisto, sekä elinympäristöjä, joille on muulla tavoin kehittynyt vastaava eliölajisto.”

Perinnebiotoopit jaotellaan puustoisiin ja avoimiin alueisiin, joista puustoisia perinnebiotooppeja ovat metsälaitumet, hakamaat, lehto- sekä lehdesniityt. Avoimet niityt jaetaan kovan maan niittyihin ja suoniittyihin. Suomalaisia perinnebiotooppeja on arvioitu olevan noin 30–40 erilaista, ja niille on yhteistä vähintään kohtalainen kulttuurivaikutus, joka on kestänyt useita vuosisatoja. Perinnebiotooppeja on pitkään käytetty niitto- ja laidunkäytössä, ja tämän seurauksena jokaiselle perinnebiotooppikohteelle on kehittynyt oma monimuotoinen lajistonsa. (Huhta 2021, 15.)

Suurin osa niityistä on syntynyt ihmisen toiminnan seurauksena. Kuussaari, Laurila, Toivonen ja Tiainen (2004, 192) kuvaavat kirjassaan luontaisen niittymäisen kasvillisuuden esiintyvän Itämeren, järvien ja jokien rannoilla sekä soilla, tuntureilla, kallioilla ja kuloalueilla. Luonnostaan syntyneitä ranta-, tulva- ja suoniittyjä ovat veden ja jään liikkeet pitäneet avoimina. Heidän mukaansa karjatalous laajensi avoimien alueiden pinta-alaa, mutta ojitukset ovat toisaalta vähentäneet niitä. Kallioilla ja hiekkamailla kuivuus ja metsäpalot ovat pitäneet yllä ketokasvillisuutta.

Perinnebiotooppeja voi olla vaikea erottaa luonnollisesti kehittyneestä kasvillisuudesta. Esimerkiksi kallioiden kasvillisuuteen kuuluu luontaisesti niittymäisiä osia, ja yksittäisestä kallioniittylaikusta voi olla mahdotonta päätellä, onko se luontainen vai ovatko laidunnus ja siihen liittynyt raivaus edesauttaneet sen syntymistä. Perinnebiotooppeihin lasketaan uhanalaisuusarvioinnissa karut kalliokedot, joiden kasvillisuuteen nykyisen tai aiemman laidunnuksen on arvioitu vaikuttaneen.

Kalkkivaikutteisilta kalliokedoilta ei kuitenkaan edellytetä aiempaa laidunnushistoriaa. Kalkkivaikutteisten kallioketojen rajat kallioluontotyyppeihin kuuluviin kalkkikallioihin ovat epäselviä. Kuitenkin avoimilla ja laakeilla kalkkikallioilla putkilokasvien peittävyys ja lajimäärä ovat alhaisemmat kuin kalkkikalliokedoilla. (Kontula & Raunio 2018, 229.)

Luontaisia rantaniittyjä ja perinnebiotooppeja ei voida erottaa toisistaan, koska rantavoimat ovat riittäneet pitämään rantaniityt avoimina, erityisesti avovettä lähinnä olevilla vyöhykkeillä. Sisävesien ja Itämeren rantojen niityt ovat siis osa rantaluontoa, mutta myös perinnebiotooppeja. Vesien rehevöitymisen myötä tilanne on osin muuttunut, ja myös alimpia vyöhykkeitä voi uhata umpeenkasvu. Merenrantaniittyjen uhanalaisuutta on arvioitu pääosin perinnebiotooppien yhteydessä. (Kontula & Raunio 2018, 229.)

Nykyaikainen maatalous on johtanut alkuperäisen luonnon köyhtymiseen, mutta perinteinen karjatalous on säilyttänyt niittyjen runsaslajisuuden. Niityt ovat tärkeä elinympäristö putkilokasveille, perhosille ja pistiäisille, ja niitä tavataankin niityillä enemmän kuin missään muussa elinympäristössä. Niittyjen runsaslajisuus johtuu niiden avoimuudesta, niitosta ja laidunnuksesta sekä siitä, että niittyjä ei ole viljelty. Niitylajeja on useita tuhansia, ja lähes kaikkia Suomessa esiintyviä kasvi-, eläin- ja sienilajeja kasvaa perinnebiotoopeilla, paitsi vesikasvit, -eläimet ja tuntutrilajit. Perinnebiotooppien eliöksi lasketaan ne lajit, jotka hyötyivät niitosta, laiduntamisesta tai niittyjen raivauksesta. Perinnebiotoopeilla on myös paljon lajeja, jotka ovat lievästi hyötyneet tai kärsineet hoitotoimista sekä lajeja, joiden runsauteen ei ole karjatalous vaikuttanut. (Kuussaari ym. 2004, 204–205.)

Luonnon monimuotoisuuden lisäksi perinnebiotoopeilla on tärkeä merkitys osana suomalaista kulttuurimaisemaa. Peiposen, Haenggströmin, Heikkilän ja Vuokon (1995, 103) mukaan nämä perinteiset maisemat auttavat syventämään ymmärrystä Suomen historiasta ja painottavat vanhojen maankäyttötaitojen säilyttämisen merkitystä tuleville sukupolville. Lisäksi kirjoittajat kuvaavat, että kasvillisuuden hoito on vaikuttanut luonnon, eläimistön ja kasvillisuuden monimuotoisuuden vuosituhansien ajan juurruttaen kulttuurivaikutteiset luontotyypit ympäristöön. He varoittavat, että perinnemaisemien tuhoutuminen köyhdyttää eläinlajis-

toa, elinympäristöjen monimuotoisuutta ja maisemaa kokonaisuudessaan. Erityisesti niittyjen, hakamaitten ja laidunmaiden kauneutta ja esteettisiä arvoja tulisi suojella. Jo vuonna 1995 kirjoittajat tunnistivat kulttuuriympäristön henkisen merkityksen, maiseman taloudellisen arvon esimerkiksi matkailunähtävyyksinä sekä asuinalueiden viihtyvyyden henkisen ja taloudellisen hyvinvoinnin kannalta. He painottavat myös perinnemaisemien tärkeyttä opetus- ja tutkimuskohteina.

2.2 Synty ja kehitys

Suomen varhainen maatalous alkoi noin 4000–4500 vuotta sitten karjanhoidosta ja polttoraivauksesta Suomenlahden rannikolla. Rautakaudella karjanhoidon ja maanviljelyn merkitys vahvistui, ja viljely levisi aina Tornion seudulle saakka. Aluksi viljely tapahtui kaskenpolton avulla ja asutus oli hajanaista. Kaskiviljely synnytti erilaisia kasvillisuuden muotoja, kuten niittyjä, ahoja, hakamaita ja kaskimetsiä. Metsän uudistaminen tapahtui tulen avulla kaskien kiertokulun kautta. Eri metsätyypit vaativat omia kaskeamismenetelmiään, kuten tavallisia kaskia, rieskamaita, huuhtia ja pykäliköitä. (Huhta 2021, 25–28.)

Tavallinen kaski oli yleisin ja tehtiin lehtipuuvaltaiseen sekametsään. Ensin puut kaadettiin ja sitten ne poltettiin. Usein ensimmäinen sato oli ruista ja hyvälaatuiselta kaskimaalta saatiin toinenkin ruissato. Lisäksi kaskiin voitiin kylvää ohraa, tattaria ja naurista 1–5 vuotta. Kaskimaa toimi karjalaitumena eli ahona muutamman vuoden ajan. Kaskiviljely oli monipuolinen menetelmä, mutta sen keskeinen piirre oli puuston polttaminen. Vuosien 1700–1850 välillä jopa kolmasosa Etelä-Suomen metsämaasta oli kaskettu, ja Itä-Suomessa jopa 75 prosenttia. (Huhta 2021, 25–28.)

Entisille kaskialueille syntyivät viljan viljelyn jälkeen ruoho- ja heinävaltaiset kaskiahot ja niiden jälkeisille vaiheille lehtipuuvaltaiset kaskimetsät. Kaskeamisen jäljet ovat edelleen nähtävissä erityisesti 1900-luvulla kasketuissa Itä-Suomen metsissä, mutta koivu- ja leppävaltaiset kaskeamisen jälkitilat ovat häviämässä. Esimerkiksi kuusi selviää hyvin varjossa ja kasvaa takaisin entisille kasvualueilleen, kun taas koivut ja lepät ikääntyvät ja kuolevat pois. Kaskitalous väheni maatalouden kehityksen myötä ja jo 1840-luvulla havaittiin kaskialueiden viljantuotannon kriisi. Suuret nälkävuodet (1866–1868) johtivat maatalouden uudistumiseen

ja koneellistumiseen, mikä mahdollisti uudet muokkausmenetelmät ja siirtymisen peltoviljelyyn. (Huhta 2021, 29–31.)

Sodanjälkeisen ajan muutokset ja maatalouden kehitys vaikuttivat maisemaan ja perinnebiotooppien kehitykseen. Ennen sotaa karja laidunsi aktiivisesti niityillä, mikä piti maiseman avoimena. Kuitenkin 1960-luvulle tultaessa teollisuus houkutteli lisää väkeä kaupunkeihin, ja osa ihmisistä muutti jopa Ruotsiin. Tämä johti pellon reunusten metsittymiseen ja järviruoko valtasi rantaviivan. Näiden muutosten myötä maaseudun maisema menetti avoimuutensa sekä monimuotoisuutensa ja näköyhteys pelloilta järvelle katosi (Peiponen ym. 1995, 87–89). Tämä kuvaus osoittaa kaupungistumisen ja maatalouden muutosten vaikutukset maisemaan sekä luonnon monimuotoisuuteen. Maaseudun väestön väheneminen ja maatalouden tehostuminen ovat johtaneet osin niittyjen ja peltojen hylkäämiseen, metsitykseen sekä luonnon monimuotoisuuden köyhtymiseen.

Kontulan ja Raunion (2018, 248) tutkimus osoittaa nykyisestä noin 30 000 hehtaarin perinnebiotooppien hoitoalueesta noin 11 000 hehtaarin sijaitsevan suojelualueilla. Tutkimuksen mukaan erityisesti harvinaisempia perinnebiotooppien luontotyyppisiä, esimerkiksi lehdesniittyjä ja suoniittyjä hoidetaan lähes yksinomaan suojelualueilla. Suojelualueiden rooli perinnebiotooppien hoidossa on keskeinen valtakunnallisesti, ja jotkut luontotyypit ovat lähes kokonaan rajoittuneet näiden alueiden sisälle.

Kontulan ja Raunion (2018, 249) mukaan suojelualueiden perinnebiotooppien hoito toteutetaan suurelta osin ympäristösopimuksen ja karjanomistajien välisen yhteistyön avulla ja yli 97 prosenttia jatkuvan hoidon alueesta hoidetaan ympäristökorvausta saavien karjanomistajien avulla. Vain pienellä osalla suojelualueista hoito toteutetaan yhdistysten, talkooryhmien ja Metsähallituksen henkilöstön voimin. Suomen ympäristökeskus korostaa lähellä tuotetun ruoan kysynnän kasvun merkitystä perinnebiotooppien säilyttämisessä ja tilan parantamisessa, mikä edistää nauta- ja lammastalouden kannattavuutta ja houkuttelee uusia yrittäjiä alalle. Tutkimuksesta käy myös ilmi monien viljelijöiden näkemys luonnonlaitumet positiivisena vaihtoehtona tilan imagollisista syistä ja taloudellisen hyödyn vuoksi. Näiden alueiden hyödyntäminen maatilamatkailussa tarjoaa myös

uusina mahdollisuuksina. Paras tapa turvata perinnebiotooppien luontotyyppit ja niiden lajisto on integroida niiden hoito osaksi toimivaa maataloutta tai muuta tuotettavaa toimintaa.

2.3 Nykytila ja perinnebiotooppien luokittelu

Perinnebiotooppien määrä on vähentynyt merkittävästi ja laatu on heikentynyt. Perinteiset karjatalouden toimenpiteet eivät enää ylläpidä perinnebiotooppien ominaispiirteitä entiseen tapaan ja hoidetut luontotyyppit, kuten niittoniityt tai lehdesniityt ovat muuttuneet erilaisiksi perinnebiotooppityypeiksi. Maankäytön muutokset ovat lisäksi johtaneet perinnebiotooppien tuhoutumiseen, mikä on haitallista luonnon monimuotoisuudelle ja johtanut niiden uhanalaisuuteen. (Kontula & Raunio 2018, 245.)

Kontulan ja Raunion (2018, 245) arvion mukaan noin 76 prosenttia Suomen perinnebiotoopeista heikkenee lähiaikoina, kun taas 12 prosenttia arvioidaan pysyvän vakaina koko maan tasolla. Esimerkiksi sisävesien korkeakasvuiset rantaniityt Kontula ja Raunio arvioivat kehityssuunnaltaan vakaiksi, ja osan tulvaniittyjen alatyypeistä arvioidaan säilyvän avoimena jään, tulvaveden ja sedimentaation vaikutuksesta. Kontula ja Raunio havaitsivat paranevan kehityssuunnan vain matalakasvuisilla vihvilä-, heinä- ja saramerenrantaniityillä, joiden pinta-ala on kasvanut ja laatu parantunut erityisesti Pohjois-Pohjanmaalla hoidon laajentumisen ja tehostumisen seurauksena. Noin kymmenen prosenttia luontotyypeistä on arvioimatta, mukaan lukien metsälaitumet.

Perinnebiotoopit jaetaan uhanalaisuusarvioinnissa 12 luontotyyppiryhmään, kuten nummet, kalliokedot, kedot, niityt ja hakamaat. Näiden ryhmien sisällä on useita erilaisia luontotyyppijä, ja luokittelussa otetaan huomioon muun muassa puuston määrä, maaperän ominaisuudet, sijainti, perinteinen käyttötapa ja lajiston monimuotoisuus. Luontotyyppien rajat voivat olla tulkinnanvaraisia, ja eri luontotyyppit voivat esiintyä samalla alueella vaihdellen. Metsätalouden muutokset ja muu poikkeava käyttö voivat vaikeuttaa luontotyyppien tunnistamista. On haasteellista määrittää, milloin perinnebiotooppi lakkaa olemasta perinnebiotooppi, esimerkiksi lannoitetut niityt voivat muistuttaa kasvillisuudeltaan kylvönurmia. (Kontula & Raunio 2018, 227.)

Suomessa seurataan kansainvälisen luonnonsuojeluliiton IUCN:n Punaista kirjaa, joka luettelee uhanalaisia lajeja. Vuoden 2019 listan mukaan ihmisen muuttamat elinympäristöt ovat toiseksi merkittävin uhanalaisten lajien elinympäristö. Näissä ympäristöissä arvioitiin elävän 652 uhanalaista lajia, joista suurin osa elää perinnebiotoopeilla ja muilla ihmisen muuttamilla alueilla, kuten ojissa, kaivannoissa, viljelymailla, puistoissa, pihossa, puutarhoissa, joutomailla, tienvierillä, ratapenkereillä ja rakennuksissa. Erityisesti nummilla, kedoilla ja kuivilla niityillä elää suuri osa näistä uhanalaisista lajeista. Seuraavaksi merkittävimpiä ihmisen muuttamia ympäristöjä ovat erilaiset uuselinympäristöt. Tuoreiden niittyjen osuus uhanalaisten lajien elinympäristöistä on pienempi. (Huhta 2021, 49.)

2.4 Perinnebiotooppien hoito ja hoidon tavoitteet

Perinnebiotooppien hoito pyrkii säilyttämään perinteisen maatalouden luomia maisemia sekä kasvi- ja eläinyhteisöjä erityispiirteineen. Hoidolla turvataan myös harvinaisten ja uhanalaisten lajien elinmahdollisuudet näillä alueilla. Perinnebiotooppien hoito auttaa säilyttämään niissä elävien lajien populaatioiden elinvoimaisuuden, ja se onkin yksi hoidon tärkeistä päämääristä. Tämä edellyttää, että niitty on hyvä ja vakaalaatuinen sekä riittävän kokoinen. Muiden niittyjen läheisyys voi olla ratkaisevan tärkeää populaatioiden säilymisen kannalta, sillä tarpeeksi suuret ja lähekkäiset niittylaikut auttavat säilyttämään kasvi- ja hyönteispopulaatiot. Näiden niittyalueiden sisäinen vaihtelu eli maaperän luontainen vaihtelu tai hoidon avulla aikaansaatua heterogeenisyys on eduksi populaatioiden säilyttämiseksi. (Kuussaari ym. 2004, 281; Hakalisto, Nieminen & Kanerva 1998, 10.)

Perinnebiotooppien hoito perustuu alueiden omintakeisten biologisten ja kulttuurihistoriallisten piirteiden säilyttämiseen ja vahvistamiseen. Hoidossa vältetään maaperän lannoitusta, muokkausta, kylvöä, ojitusta, sekä myrkkujen ja lisäravinteiden käyttöä. Tärkeimmät hoitomenetelmät ovat niitto ja laidunnus, jotka valitaan kunkin kohteen ominaispiirteiden perusteella. Esimerkiksi nummien hoidossa tavoitteena on luoda vaihteleva kasvillisuus, kun taas ranta- ja tulvaniityillä pyritään ylläpitämään kasvillisuuden monimuotoisuutta. On tärkeää suunnitella

jokaisen niittyalueen hoitoa yksilöllisesti, sillä niittyjä on nykyään vähän, ja erilaiset niittytyypit tarjoavat elinympäristön monille uhanalaisille lajeille. (Kuussaari ym. 2004, 281–282.)

Perinnebiotooppien tila riippuu ennen kaikkea niiden hyvästä ja pitkäjänteisestä hoidosta. Parhaiten monimuotoisuuden ovat säilyttäneet alueet, joita on hoidettu jatkuvasti niittämällä tai laiduntamalla ilman ravinteiden lisäämistä. Suomessa on jäljellä enää erittäin vähän rakenteeltaan alkuperäisen kaltaisia perinnebiotooppeja. Niitto ja laidunnus lisäävät kasvilajien määrää, mutta vaikutus eliölajiin voi vaihdella ympäristön ja kasvillisuuden koostumuksen mukaan. Valtakunnallisessa perinnebiotooppien kartoituksessa on luetteloitu alueittain ja perinnemaisyntyyppittain niin sanotut huomionarvoiset eliölajit, jotka ovat hyötäneet perinteisestä niitto- ja karjataloudesta. Nämä lajit ovat nykyisin melko harvinaisia ja ne ovat taantuneet voimakkaasti. Niiden runsas esiintyminen alueella ilmentää pitkään jatkunutta perinteistä karjataloutta. (Kuussaari ym. 2004, 276, 278.)

Kun Kuussaari, Laurila, Toivonen ja Tiainen (2004, 278) ovat vertailleet Pohjoismaissa niittoa ja laiduntamista he ovat havainneet, että niittoniityillä kasvilajisto on runsaampaa kuin muissa ympäristöissä. Jotkut tutkimukset osoittavat, että pelkkä niitto ei kuitenkaan riitä säilyttämään niittykasvillisuuden lajikirjoa ilman jälkilaidunnusta. Toisaalta Kuussaari kumppaneineen toteaa virolaisilla niittoniityillä, joita ei ole laidunnettu niiton jälkeen, kasvien lajitiheyden olevan erityisen suurta.

Niittykasvillisuuteen vaikuttavat niiton tekniikka, niiton korkeus ja tiheys. Viikatteen käyttö ja kohtuullinen niittokorkeus ovat suotuisia runsaslajisen niittykasvillisuuden ylläpitämiselle. Vertailevia tutkimuksia eri laiduneläinten vaikutuksista biodiversiteettiin on vähän, mutta Kuussaaren ja kumppanien (2004, 278) mukaan nautakarja on yleensä paras vaihtoehto. Lehmät syövät vähemmän valikoiden ja eivät niitä kasvillisuutta yhtä läheltä maan pintaa kuin lampaat ja hevoset. Kuussaari, Laurila, Toivonen ja Tiainen tuovat esille kirjassaan yhteislaidunnuksen merkitystä laidunnuksen tehokkuuden sekä niittyjen monimuotoisuuden kannalta.

Lampaat ovat sopivia ketojen laiduntajia, mutta niiden valikoivat syömistottumukset voivat johtaa heinien runsastumiseen ja ruohojen niukentumiseen. Hevoset

ovat myös hyviä luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjiä, mutta kuumaveriset ratsuhevoset voivat vaurioittaa laitumia. Vuohet soveltuvat erityisesti pensoittuneiden alueiden kunnostukseen. Karjan lantakasat voivat auttaa kasvien itämistä ja kasvua, mutta samalla voivat tuhota toisten kasvien kasvustot. Karja kuljettaa merkittävästi ravinteita laidunmaalla, ja monet kasvilajit säilyttävät itävyytensä kuljettuaan karjan ruoansulatuskanavan läpi. (Kuussaari ym. 2004, 280.)

Eri eliölajit hyötyvät eri voimakkuuksista laidunnuksesta, ja lajimäärä voi olla suurin joko varsin matalaksi laidunnetuilla niityillä tai kohtalaisesti laidunnetuilla alueilla. Mikäli perinnebiotooppeja ei hoideta, ne alkavat muutaman vuoden kukkaloiston jälkeen kasvaa umpeen ja niiden ominaispiirteet häviävät. Tämä johtuu siitä, että kookkaat ruohot ja heinät valtaavat alaa matalalta niittykasvillisuudelta. Varjostus lisääntyy samoin kuin karikkeen ja ravinteiden määrä, lajisto köyhtyy ja valoa vaativat niitylajit häviävät muutaman vuosikymmenen kuluessa. Kosteilla ja tuoreilla niityillä muutokset tapahtuvat nopeammin kuin kedoilla, joissa kuivuus hidastaa umpeenkasvua. (Kuussaari ym. 2004, 280.)

Luonnonniityt ylläpidetään yleisimmin laiduntamalla, mutta niittämistä käytetään alueilla, joissa laiduntaminen ei ole mahdollista. Niitossa käytetään viikatetta, haravaa tai koneita, ja valittu kone riippuu maaperästä sekä kasvuston tiheydestä. Umpeenkasvaneen niityn kunnostuksessa käytetään erilaisia työvälineitä, kuten vesureita ja raivaussahoja. Niiton jälkeen heinä haravoidaan ja kuivatetaan, ja se voidaan myydä karjatilaille tai kompostoida tarvittaessa. Niiton epäsäännöllisyys ja sopimaton ajankohta voivat vaikuttaa niittykasvien siementen kypsymiseen ja niittyeliöstöön, joten paras niittoajankohta on heinäkuun lopulla tai elokuun alussa. Niittoaines on aina korjattava pois. (Kuussaari ym. 2004, 283; Peiponen ym. 1995, 116–117.)

Lehdes- ja lepikkoniittyjen hoitoon kuuluvat kevätsiivous, lehdeksien kerääminen, niitto ja joissain tapauksissa jälkilaidunnus. Kevätsiivoukseen voi sisältyä kasvimassan polttaminen kulottamalla. Suoperäisillä mailla veden lisääminen kasvukauden aikana voi parantaa heinäntuottoa. Laiduntaminen on usein helpoin tapa niittyjen hoitoon, ja eläinmäärä määräytyy perinnebiotoopin kunnosta ja käyttötarkoituksesta. Laidunmaa voidaan jakaa lohkoihin, jos halutaan säilyttää kukkaloistoa, ja laidunnuspainetta voidaan säädellä eläinmäärän avulla. Laiduntamisen

kestoja, eläinten vuokraamista, aitauskustannuksia ja muita käytännön asioita on sovittava etukäteen. (Kuussaari ym. 2004, 283; Peiponen ym. 1995, 116–117.)

Perinnebiotooppien hoito edistää perinteisen maatalouden maisemien, kulttuurihistoriallisten arvojen ja juurien säilymistä. Viljelijöille perinnebiotooppien hoito tarjoaa mahdollisuuden osallistua elävän viljelymaiseman ylläpitoon, jotka kertovat tarinaa esihistoriasta nykypäivään. Erityisesti Suomen lounais- ja eteläosissa perinnebiotoopeilla on arkeologista merkitystä, koska ne liittyvät usein muinaisjäännöksiin, erityisesti rautakaudelta peräisin oleviin kohteisiin. Perinnebiotooppien hoito edistää myös tutkimusta ja opetusta sekä lisää maaseudun viihtyisyyttä ja vetovoimaa, mikä hyödyttää uusia maaseudun elinkeinoja, kuten maatilamatkailua ja tiloilla jalostettujen erityistuotteiden myyntiä. (Kuussaari ym. 2004, 281–282.)

2.5 Kasvit kansanperinteessä

Kasvikunnan ja ihmisen välinen yhteys on perustunut vuosituhansien ajan kasvien monipuolisiin hyötyihin. Kasvit tarjoavat paitsi esteettistä iloa kauniilla muodoillaan ja kukillaan, myös merkittäviä terveysvaikutuksia. Niiden lääkinnälliset ominaisuudet ovat olleet tiedossa jo muinaisilla kulttuureilla, kuten egyptiläisillä, kiinalaisilla ja antiikin kreikkalaisilla. Kasvien käyttö sairauksien hoidossa ja hyvinvoinnin edistämiseksi on periytynyt sukupolvelta toiselle paljolti suullisena perimätietona. Kansanomaiset nimet ja kansanrunous paljastavat kasvien lääkinällistä käyttöä sekä siihen liittyviä rituaaleja ja taikoja, jotka olivat osa perinteistä hoitomenetelmää. Rituaalien uskottiin lisäävän lääkkeen tehoa, tai ne olivat jopa välttämättömiä sen toimimiseksi. Joskus pelkkien loitsujenkin uskottiin auttavan. Esimerkkinä tästä olivat verenvuotojen tyrehtyttäminen verensulkusanoilla, joista tunnetuimmat löytyvät Kalevalasta. (Alanko, Huovinen & Kanerva 1982, 6, 35.)

Suomalaisessa kansanperinteessä loitsut ovat olleet myös osana pyyntikulttuuria, parantamista, viljelyä, sääennustusta, sadonkorjuuta, hedelmällisyyttä, yhteyttä haltioihin, luonnon kiertokulkua ja enteitä. Monet näistä perinteistä ovat säilyneet nykypäivään, vaikka niiden alkuperäinen tarkoitus saattaakin olla hämärän peitossa. Esimerkkejä näistä perinteistä ovat muun muassa joulunajan seppeleet

ovissa, erilaiset onnenamuletit ja talismaanit, juhannuksena käytetyt koivunoksat, nelilehtisten apiloiden etsiminen, joulukuusen koristelu, marjakuusien asettaminen hautausmaalle, valkosipulin käyttö, päivänkakkaran terälehtien nyppiminen, pajunvitsat palmusunnuntaina ja vihtojen käyttö saunassa. (Piippo 2019, 13.)

Muinaissuomalaisen pakanuuden aikana kirjallisia tietoja lääkkeistä ja lääkekasveista ei ole säilynyt, mutta kansanperinteessä on viitteitä niiden käytöstä. Ruotsin vallan aikana Suomessa omaksuttiin ruotsalaisesta lääketieteestä peräisin oleva lääkekasvien tuntemus. Lääkekasveja kerättiin itse ennen apteekkien ja luontaistuotekauppojen aikakautta. Luostareissa harjoitettiin keskiajalla sairaanhoitoa ja lääkekasvien viljelyä, mutta uskonpuhdistuksen seurauksena luostarit lakkautettiin. (Alanko ym. 1982, 82, 35–41.)

Ruotsin vallan aikana 1600-luvulla perustettiin apteekkilaitos, ja lääkekasvien viljely ja keräily olivat osa apteekkien toimintaa. Carl von Linnén vaikutus edisti lääkekasvien viljelyä Suomessa. Kemiallisten lääkkeiden kehitys 1800-luvulla vähensi kasvirohdosten käyttöä, mikä johti niiden viljelyn vähenemiseen, ja edelleen 1900-luvulla lääkekasvien viljely ja keräily jatkui vähäisenä. Poikkeuksena olivat ensimmäisen ja toisen maailmansodan ajat, jolloin pula lääkkeistä johti kiinnostuksen heräämiseen luonnollisia lääkkeitä kohtaan. Nykyään lääkekasvien viljely ja keräily Suomessa on käytännössä kadonnut tai ainakin merkittävästi vähentynyt. (Alanko ym. 1982, 82, 35–41.)

Suomalainen mytologia ja muinaisuskonto ovat tiiviisti kietoutuneet yhteen, mikä tekee rajanvedon niiden välillä joskus hankalaksi. Ne ovat vahvasti läsnä suomalaisessa kulttuurissa ja tarinankerronnassa, ja ne heijastuvat esimerkiksi tuhansia vuosia sitten tehdyissä kalliomaalauksissa. Luonto on keskeinen elementti myytisissä tarinoissa ja jumalhahmoilla on vahva yhteys luonnonvoimiin. Myytit keskittyvät usein sankareihin, kuten Väinämöiseen, ja ne perustuvat historiallisiin tapahtumiin ja henkilöihin. Mytologia ja kansanperinne kuvaavat elävää ja vuorovaikutteista maailmaa, jossa kaikki olennot ja ilmiöt ovat keskenään vuorovaikutuksessa. (Folklore SuomiFinland 2023.)

Muinaisuskonto ennen kristinuskon leviämistä Suomeen kuvaa uskomuksia ja uskonnollisia tapoja, joihin liittyy maahisia, tonttuja ja jumalia, kuten vedenjumala

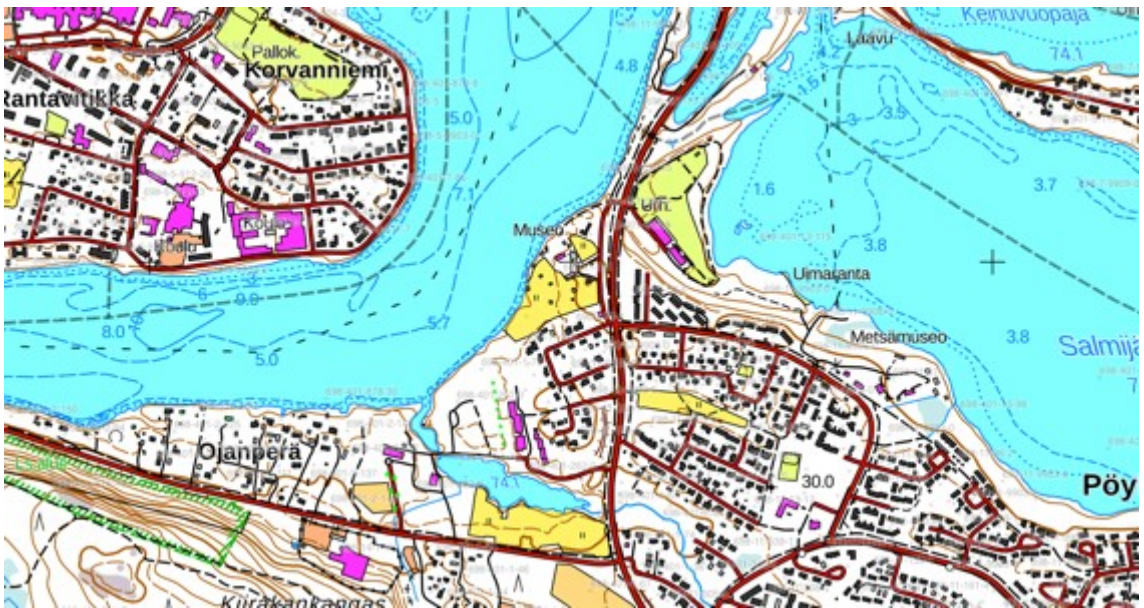
Ahti, metsänjumala Tapio ja ylijumala Ukko. Noitia pidettiin tietäjinä, jotka kykenivät kommunikoimaan henkien kanssa ja parantamaan sairaita. Pyhät paikat ja uhrialttarit olivat osa uskonnollisia menoja, ja sairauksia yritettiin parantaa loitsuilla. Puut, erityisesti vanhat ja suuret, olivat pyhiä, ja niiden katkaiseminen koettiin kohtalokkaaksi. Tautien uskottiin olevan vihamielisten henkiolentojen aiheuttamia, ja niitä yritettiin parantaa loitsuilla. Suomalainen kansanperinne ja monet nykyiset juhlapyhät juontavat juurensa muinaisuskontoon. (Folklore SuomiFinland 2023.)

Kansanperinteen hyödyntäminen museon toiminnassa on merkittävä tapa vaalia ja välittää sukupolvien ajan kertynyttä tietoa ja perinteitä. Museon ympäristössä kasvavien kasvilajien kautta avautuu ikkuna menneisyyteen, jossa kasvien rohdoskäyttö, uskomukset ja loitsut olivat olennainen osa ihmisten arkea ja hoitomenetelmiä. Tutkimalla ja esittelemällä kansanperinnetarinoita näistä kasveista museo kunnioittaa ja säilyttää kulttuuriperintöä, samalla tarjoten vierailijoille mahdollisuuden tutustua menneisyyden elämäntapoihin ja ajattelutapoihin.

3 ROVANIEMEN KOTISEUTUMUSEO

3.1 Museon historia ja nykyhetki

Rovaniemen kotiseutumuseo sijaitsee Kemijoen rantatörmällä Pöykkölän tilalla (kuvio 1). Museo ilmentää yli sata vuotta vanhaa vaurasta talonpoikaistaloa, mukaan lukien sen rakennukset. Päärakennus, 40 metriä pitkä puovi sekä kaksi aittaa kuuluivat alun perin Pöykkölän tilaan. Tilan osti Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry Kemi-yhtiöltä vuonna 1957 ja kaksi vuotta myöhemmin museo avattiin yleisölle. Vuosien varrella alueelle on siirretty yhteensä 13 hirsirakennusta, jotka ovat peräisin Rovaniemen alueelta. Rakennukset yhdessä kuvastavat talonpoikaissajan maalaiselämää 1800–1900 lukujen taitteessa. (Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2023.)

Kuvio 1. Rovaniemen kotiseutumuseon sijainti (Maanmittauslaitos 2024)

Museon kokoelman esineistö keskittyy 1800- ja 1900-lukujen vaihteen talonpoikaissesineistöön, joka liittyy pääasiassa elinkeinoihin kuten kalastukseen, maatalouteen, metsästykseseen ja poronhoitoon. Museon päärakennus on alkuperäisellä paikallaan vuodelta 1840 ja sisustettu peräpohjalaiseen talonpoikaistyyliin. Puovirakennuksessa on näytteillä esinekokonaisuuksia käsityöistä ja ruokataloudesta sekä valokuvanäyttely Rovaniemen historiasta. Museolla järjestetään vuosittain erilaisia tapahtumia, kuten juhannusjuhla, Marjetanjuhla, virsiseurat ja perinneateria Römppäpuolinen. Lisäksi museolla vieraillee runsaasti matkailijoita,

koululaisryhmiä ja kulttuurihistoriasta kiinnostuneita. Kotiseutumuseo on avoinna yleisölle aina kesäkuun alusta elokuun loppuun. Sijainti Kemijoen itärannalla ja kylätien välissä on maisemallisesti merkittävä. Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry ylläpitää ja kunnostaa museon rakennuksia ja ympäristöä. Yhdistys on toiminut vuodesta 1951 tavoitteenaan syventää rovaniemeläisten kiintymystä kotiseutuunsa, tallentaa alueen menneisyyttä esineistön ja tietoaineiston avulla sekä suojella historiallisia ja kulttuurihistoriallisia muistoja ja luontoa. (Kokko 2009.)

3.2 Maiseman synty

Rovaniemen kotiseutumuseo ja sitä ympäröivä kulttuuriympäristö sijaitsevat Kemijoen rannalla kivisten vaarojen välissä jokilaaksossa. Maisemassa ovat keskeisiä kumpuilevat kalliovaarat ja laajat jokilaaksot tulvasaarineen. Tämä maisema on muotoutunut äärimmäisen pitkän ajan kuluttua ja siihen on liittynyt valtavia luonnonmullistuksia, kuten vuorijonojen muodostumista, eroosiota, jäätiköiden liikkeitä, sulamisvesien virtaamista ja lopulta alueen vajoamista muinaisen Itämeren aaltojen alle. (Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2017, 29.)

Nykyisen muotonsa se sai vasta jääkauden päättymisen jälkeen muutamia tuhansia vuosia sitten. Maankohoaminen nosti alueen merestä ja Kemijoki sekä sen sivujoet alkoivat muovaamaan uomiaan paljastuneille alueille. Vaikka joen luonto on muuttunut voimalaitosten rakentamisen myötä, jokivarresta voi yhä löytää koskematonta luontoa. Kiipeämällä Pöyliövaaralle tai Ounasvaaralle voi ihailta jokilaakson maisemaa sen täydessä kauneudessaan. (Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2017, 29.)

Rovaniemi on ollut asuttua aluetta keskiajalta lähtien, ja viljelyllä on pitkät perinteet alueen viljavalla maaperällä. Pöyliön mylly Pöyliöjärven pohjoispuolella on merkki alueen runsaasta viljasadosta, ja siellä oli ensimmäinen vesimylly jo ennen 1600-lukua. Pöykkölän tilalla on viljelty erilaisia kasveja, kuten ohraa, rukiita, kauraa, naurista ja perunaa 1800-luvulta alkaen. Viljelyn laajentuessa muun muassa viinimarjapensaat tulivat mukaan. Toisen maailmansodan jälkeen alkoi suuri uudisraivauskausi, joka johti osaltaan niittyjen vähenemiseen alueella. Näi-

hin aikoihin Pöykkölän tilan omisti Kemiyhtiö. Sodan jälkeen tila muuttui Kotiseutumuseoksi, ja viljely sekä karjanhoito alueella loppuivat 1950-luvun alkupuolella. (Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2017, 19; Kokko 2009; Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2002, 11–15.)

Vuonna 1913 otetuissa valokuvissa tila näkyy avoimien rantaniittyjen keskellä neeliömäisenä pihapiirinä ilman puita, pensaita tai muita istutuksia. Pihalta joelle asti ranta on ollut avointa niittyä, jota joen tulvat ylläpitivät. Viime vuosikymmeninä peltojen hoito on ollut epäsäännöllisempää, mikä on johtanut paikoin maiseman umpeutumiseen. Alueelle toi Hugo R. Sandberg 1910-luvulla kevätseikkaa, sini-vuokkoa ja humalaa sekä kuusia, siperianlehtikuusia ja sembramäntyjä istutettiin eri paikkoihin pihapiirissä. Muita pihapiirin puita ovat hieskoivut, omenapuut, tuomet ja pihlajat. (Kokko 2009.)

3.3 Perinnebiotooppien lähtötilanne

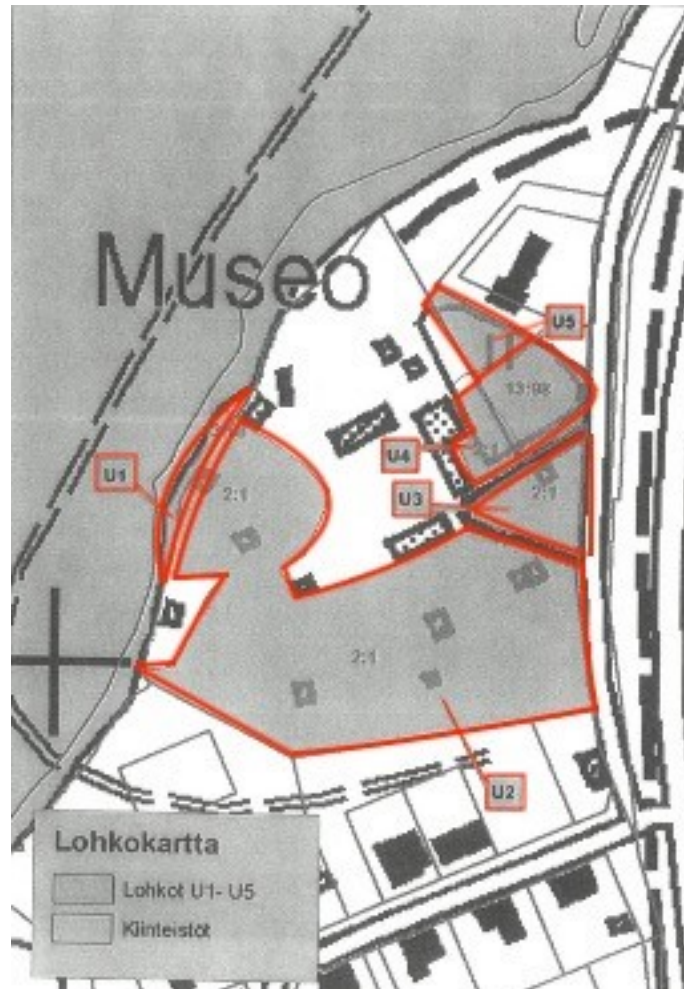
Hoitoalue museolla muodostuu vanhoista pelloista ja niityistä, joiden hoito on ollut vaihtelevaa viime vuosikymmeninä. Alueella on tarpeen mukaan raivattu ja harvennettu puita ja tehty niittämällä kulkureittejä rakennukselta toiselle. Osa alueesta on ollut myös hevoslaitumena. Hoitoalueen kasvillisuutta inventoitiin pääpiirteissään kesällä vuonna 2009. (Kokko 2009.)

Alueella havaittiin useita mielenkiintoisia kasvilajeja, jotka kertovat alueen historiasta. Näitä ovat muun muassa kulttuurikasvilajit, jotka ovat levinneet ihmisen mukana tai hyötäneet ihmisen raivaamasta ja ylläpitämästä elintilasta, kuten kumina, vuohenputki, nokkonen, maahumala, idänkattara ja kyläkurjenpolvi. Lisäksi alueella havaittiin kasvavan tärkeitä luonnonkasveja, joista esimerkkinä uhanalainen ja harvinainen laaksoarho, joka on Suomessa rauhoitettu. Rannalla on myös luonnonvarainen väinönputki. Lapin maakuntakukka kullero on sen sijaan alkanut hävitä kasvupaikaltaan. Näitä pieniä luonnonkasveja uhkaa kilpailu korkeampien ja nopeasti leviävien kasvien kanssa hoitamattomilla niittylohkoilla. (Kokko 2009.)

Hoidon oltua hyvin vaihtelevaa kasvillisuus on päässyt rehevöitymään. Luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi on tehty hoitosuunnitelma vuonna 2009 ja suunnitelman mukaisesti vanhoja niittyjä on kunnostettu yhteistyössä Lapin am-

mattiopiston ja Lapin ympäristökeskuksen kanssa. Kymmenen vuotta aikaisemmin harvennettu nuorpuusto sekä raivatut pajut ja muu korkea kasvillisuus olivat valloittamassa museon ympäristöä. Muita monivuotisia poistettavia kasveja olivat ohdakkeet, hiirenvirna, mesiangervo, nokkonen, koiranputki ja rönsyleinikki. Näiden kasvien hallitsematon kasvu oli osa alueen haasteita ja vaati toimenpiteitä niiden poistamiseksi. (Oikarinen & Oikarinen 2022.)

Kotiseutumuseon perinnebiotoopeille on laadittu kuviokartta (kuvio 2) vuoden 2009 hoitosuunnitelmaan sekä inventoituun kasvilajistoon perustuen viiteen kuvioon. Kuviot sijaitsevat kahden kiinteistön alueella, joita lohkovat pihatiet. Kuviot U1 ja U5 sijaitsevat kiinteistöllä 698:401:13:98, joka on Rovaniemen kaupungin omistuksessa. Kuviot U2, U3 ja U4 sijaitsevat Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry:n omistamalla kiinteistöllä 698:11:2:1. Kuviokartan lisäksi Museoympäristön luontoarvot- hankkeessa käsittelyyn on otettu museon pihapiiri sekä päärakennuksen takana rannalla sijaitseva tulvahauta. Kotiseutumuseon hoitoalue kattaa siis useita eri lohkoja, jotka sijaitsevat kaupungin sekä yhdistyksen omistamilla kiinteistöillä. Näiden alueiden hoidolla pyritään varmistamaan museon ympäristön säilyttäminen ja kehittyminen suunnitellusti. (Kokko 2009.)

Kuvio 2. Kuviokartta vuodelta 2009 (Kokko 2009)

Lohkolla U1 eli museon rannalla kasvillisuus on muodostunut pääosin tuoreista niityistä, joissa pääkasveina ovat niitty-lauha, nurmirölli ja timotei. Joillain alueilla typensitojalajit, kuten maitohorsma, nokkonen ja koiranputki ovat vallanneet tilaa perinteiseltä niitylajistolta. Vaikka sopivaa elinympäristöä perinteiselle niitylajistolle on ollut vähän jäljellä, lajikirjo on melko monipuolinen vuoden 2009 kartoituksessa. Alueella on tavattu muun muassa niitty- ja rönsyleinikkiä, metsäkurjenpolvea, poimulehteä, rantatädykettä, niityaitovirnaa, isolaukkua, keltaängelmää, ahomataraa, kulleroa, aho- ja niittysuolaheinää ja puna-ailakkia. Lisäksi alueella on esiintynyt runsaasti mesikasveja, kuten huopaohdaketta, pietaryrttiä, voikukkaa, karhunputkea, valko- ja puna-apilaa, kultapiiskua, pelto-ohdaketta, oja- ja siankärsämöä sekä hiirenvirnaa. Jokitörmällä saunalla ja venevajalla on kasvanut myös niukasti laaksoarhoa. (Kokko 2009.)

Lohkojen U3 ja U2 koillisosaa on niitetty vähintään kerran vuodessa kesäisin. Alueella on vallinnut nurmiröhlivaltainen tuore niitty, joka on säilyttänyt monipuolisen kasvillisuuden säännöllisen hoidon ansiosta. Vuoden 2009 kartoituksessa kesänavetan ja vilja-aittojen ympäristössä on havaittu useita kasvilajeja, kuten lampaannataa, siankärsämöä, metsäkurjenpolvea, rantatädykettä, ahomataraa, niittyleinikkiä, niittynätkelmää, hiirenvirnaa, nurmitatarta, pulskaneilikkaa, päivänkakkaraa, metsä- ja kangasmaitikkaa, heinätähtimöä, tuoksuimaketta, niittymaarianheinää, kultapiiskua, kannusruohoa ja kissankelloa. Alueen reunoilla on kasvanut myös typensitojalajeja, kuten koiranputkea, nokkosta ja maitohorsmaa. Hoitoa on jatkettu seuraavina vuosina samankaltaisena ylläpitämään alueen monimuotoista kasvillisuutta. (Kokko 2009.)

Lohkojen U4 ja U5 takana puovirakennuksella hoito on ollut epäsäännöllistä, mikä on johtanut alueiden kasvillisuuden runsaaseen kasvuun ja rehevöitymiseen. Vuonna 2009 osa alueesta on muutettu hevoslaitumeksi, jolloin suoritettiin pajukon raivausta ja nuorpuuston harvennusta. Alueella hallitsevat kasvilajit ovat olleet typensitojalajeja, kuten maitohorsma, koiranputki, mesiangervo ja vadelma. Aiemmin niittylajisto on ollut alueella varsin monipuolista ja siellä on kasvanut niittykasvillisuutta, kuten huopaohdaketta, metsäkurjenpolvea, puna-ailakkia, niittyleinikkiä, rantatädykettä ja keltaängelmää. (Kokko 2009.)

Vuosina 2018–2021 toteutettiin laajamittaista niittyjen raivausta poistamalla muun muassa pajukot moottorisahoilla. Tällä pyrittiin palauttamaan niittylajiston monimuotoisuutta. Tavoitteena oli edelleen alentaa maaperän ravinnepitoisuutta niittylajistolle suotuisaksi. Vuonna 2020 kylvettiin kaksi peltoa lohkolla U2 kauraherneseoksella ja paikallinen hevosyrittäjä niitti pellot. Keväällä 2021 yrittäjä kylvi timoteilajiketta niityille tavoitteenaan tukahduttaa rikkakasvien kasvua, mutta kuivan kesän vuoksi satoa ei saatu. (Oikarinen & Oikarinen 2022; Rovaniemen kotiseutuyhdistys Totto ry 2022.)

Museoympäristön luontoarvot -hankkeen alkuvaiheessa vuonna 2022 keskeisenä tavoitteena on ollut niittyjen pientareiden, ojien, teiden varsien, aitojen, rakennusten ja rantamaiseman kasvillisuuden poistaminen. Kuitenkin todettiin, että rikkakasvit olivat levinneet laajemmalle kuin alun perin arvioitiin, minkä vuoksi

kaikki niityt käsiteltiin laajemmin kesällä 2022. Tämä aiheutti odotettua suuremman määrän niittojätettä. Erityisen haasteellinen tilanne oli pellon osalta, joka oli päässyt kasvamaan puumaista ohdaketta ja pajua niin runsaasti, että sen niittämiseen tarvittiin järeämpi niittokone. Muilla museon alueilla suoritettiin raivauksia kasvillisuuden poistamiseksi edistään hankkeen tavoitteiden saavuttamista. (Oikarinen & Oikarinen 2022; Rovaniemen kotiseutuyhdistys Totto ry 2022.)

Vuonna 2023 kesällä on jatkettu Museoympäristön luontoarvot -hankkeen työtä. Ympäristö on ollut edelleen osittain rehevöitynyttä, ja se on näkynyt kasvillisuudessa runsaasti kasvaneina ohdakkeina, pajukkoina, hiirenvirnana ja muina voimakkaasti leviävinä typensitojalajeina. Runsas typensitojalajien esiintyminen kertoo maaperän olevan edelleen ravinteikas ja siten niitylajeille epäsuotuisa. Typensitojalajit ovat monin paikoin peittäneet alleen herkät niittykasvit. Kuitenkin alkukesällä on havaittu myös arvokkaita niittykasveja, kuten metsäkurjenpolvea, rantatädykettä, poimulehteä, kulleroa ja laaksoarhoa.

Nämä lajit ovat olleet hankesuunnitelman kannalta tärkeitä ja merkittäviä, ja niiden löytyminen on tarjonnut arvokasta tietoa alueen monimuotoisuudesta. Kasvillisuuden kartoitus on suoritettu hankkeeseen kuuluvilla alueilla töiden alkuvaiheessa, jotta on saatu tarkempaa tietoa siitä, millaista kasvillisuutta näillä perinnebiotoopeilla kasvaa. Kasvillisuus voi jonkin verran vaihdella vuosittain alueen ollessa kehittyvä, sekä niityille ominaista on uusien kasvilajien nouseminen maaperän siemenpankista.

4 MUSEON PERINNEBIOTOOPPIEN HOITO

4.1 Kasvillisuuskartoitus

Kasvillisuuskartoitus on tärkeä työkalu kehityksen seuraamiseen sekä kesän että tulevien vuosien aikana. Se auttaa ymmärtämään, miten ympäristö kehittyy ja mitä toimenpiteitä tarvitaan ylläpitämään ja parantamaan alueen luontoarvoja. Perinnebiotooppien kunnostaminen on pitkäkestoinen projekti, joka yleensä saavuttaa tavoitteensa vasta vuosikymmenten kuluttua. Vaikka hoito vie aikaa, sen vaikutukset näkyvät kasvillisuudessa nopeammin ja helpommin verrattuna muihin eliöryhmiin. (Hakalisto ym. 1998, 11–12.)

Perinnebiotooppien kasvillisuuden muutoksia tulee seurata tarkasti. Seuranta on tärkeää, jotta saadaan tietoa hoidon vaikutuksista, varmistetaan hoidon onnistuminen, vertaillaan erilaisia hoito- ja ennallistamismenetelmiä sekä tarvittaessa muutetaan hoitokäytäntöjä. Kasvillisuuskartoitus on peruslähtökohta tähän seurantaan. Siinä kartoitetaan alueen kasvillisuustyyppit, kasvilajisto ja alueen kuviointi. Toistuvilla kartoituksilla muutaman vuoden välein saadaan tietoa kasvillisuustyyppien pinta-alaosuuksien muutoksista. Kartoituksen alussa tehdään myös selvitys alueen maankäytön historiasta ja nykytilasta. (Hakalisto ym. 1998, 11–12.)

Perinnebiotooppien hoito ja ylläpito ovat olennainen osa kotiseutumuseon ympäristön säilyttämisestä ja monimuotoisuuden edistämisestä. Viljava jokirantamaaperä on altis rehevöitymiselle, ja säännöllinen sekä jatkuva hoito on avainasemassa alueen säilyttämisessä ja se ainutlaatuisten piirteiden suojelemisessa. Hoitotoimenpiteet tulee suunnitella ja toteuttaa huolellisesti, ottaen huomioon alueen erityistarpeet ja asetetut tavoitteet. Tämä sisältää niittoja, laiduntamista, kasvillisuuden seurantaan sekä yleisesti maaperän ravinnetason hillitsemistä. Lisäksi on tärkeää, että hoitotoimenpiteet sovitetaan museon toimintaan kesän aikana, jotta ne eivät häiritse museon vierailijoita sekä erilaisten tapahtumien järjestämistä. Tämä osoittaa kunnioitusta museon toimintaa kohtaan samalla, kun ylläpidetään ja suojellaan arvokkaita perinnebiotooppeja. Perinnebiotoopit ovat kulttuuriperintöä ja luonnon monimuotoisuuden ilmentymiä, ja niiden hoito on pitkäaikainen sitoutuminen kestävään ympäristönsuojeluun.

4.2 Lohko U1

Museon ranta on osittain edustavaa niittyä. Erityisesti saunaa lähempänä oleva alue on nurmiröllivaltaista niittyä (kuvio 3), jossa havaittiin kesän 2023 kartoituksessa kasvavan myös laaksoarhoa sekä väinönputkea. Venehuoneen ja venevajan ympäristössä kasvaa rehevästi nokkosta, viinimarjapensaita ja maitohorsmaa. Tältä alueelta löytyi jonkin verran myös väinönputkea, joka osoittaa rannan kasvillisuuden monimuotoisuuden.

Kuvio 3. Nurmiröllivaltainen niitty

Erityistä huomiota vaativaa laaksoarhoa löydettiin saunan ympäristön lisäksi venehuoneen vierestä. On tärkeä huomata, että kuviossa 4 näkyvä laaksoarho on rauhoitettu valtioneuvoston asetuksen mukaisesti luonnonsuojelulailla (2023/1066 § 6) ja kuuluu tiukasti suojeltujen lajien joukkoon EU:n luontodirektiivin perusteella. Tämä tarkoittaa, että laaksoarhon suojeleminen ja säilyttäminen on tärkeää ja se vaatii erityistä huomiota ja suojelutoimia. Museon rannalta löydettiin muitakin tärkeitä dokumentoitavia niittylajeja, jotka ovat merkittäviä luontoarvojen

säilyttämisen kannalta. Näitä kasvilajeja olivat kullero, kissankello, timotei, poimulehti, niittylauha ja väinönputki. Rannalla on aikaisemmin havaittu kasvavan kalvispajua, mutta tästä lajista ei saatu kesän 2023 kartoituksessa uusia havain-
toja.

Kuvio 4. Laaksoarho museon rannalla

Rannalta erityisesti venevajan takaa löydettiin poistettavia typensitojalajeja, kuten koiranputkea, maitohorsmaa ja nokkosta sekä huopaohdaketta (kuvio 5). Nämä löydetyt kasvit kilpailevat alkuperäisten kasvilajien kanssa ja vaikuttavat haitallisesti alueen ekosysteemiin ja luontoarvoihin. Lisäksi alueelta löydettiin koi-
vun- ja pihlajantaimia, jotka päätettiin poistaa maiseman avoimuuden säilyttä-
miseksi.

Kuvio 5. Rehevää maitohorsmakasvustoa museon rannalla

Museon ranta-alueella toteutettiin ensimmäinen koneellinen niittotyö juhannuksen jälkeisellä viikolla. Niittotöissä noudatettiin hankkeessa suunniteltuja toimenpiteitä, joilla pyrittiin rajoittamaan typensitojakasvien kasvua. Aluetta niitettiin huolellisesti samalla pyrkien välttämään arvokkaiden kasvien, kuten väinönputken, kulleron ja laaksoarhon hävittämistä. Rannan niittoalue ei ulottunut paikoin jokitörmälle asti, vaan alueelle jätettiin muutaman metrin suojavyöhyke, jonka tarkoituksena oli säilyttää arvokkaat niittykasvit.

Lisäksi rannan rehevöitymisen estämiseksi alueelta poistettiin kitkemällä koiranputket, huopaohdakkeet, maitohorsmat sekä nuoret koivun- ja pihlajantaimet. Nämä toimenpiteet auttavat ylläpitämään alueen luontoarvoja ja pitämään maiseman avoimena joelle päin. Venevajan takana ja sen sivuilla kasvavaa runsasta maitohorsma- sekä nokkoskasvustoa poistettiin raivaamalla raivaussahaa käyttäen. Samalla paikalla kasvavat viinimarjapensaat sekä väinönputket jätettiin raivaamatta tukemaan kulttuuriympäristöä. Lisäksi rannassa kasvavat tuomen taimet jätettiin kasvupaikoilleen.

Rannan rehevän kasvuston hallitsemiseksi päätettiin suorittaa toinen niittotyö kesän lopulla. Erityisesti venevajan ympäristö oli kasvanut runsaasti erilaista kasvillisuutta. Tämän alueen kasvusto päätettiin niittää, mukaan lukien ensimmäisen niiton yhteydessä jätetty suojavyyhyke rantasaunaa kohti, kun kasvien kukinta alkoi olemaan ohi. Päätös tehtiin rannan rehevöitymisen estämiseksi perinnebiotooppien hoidon periaatteita noudattaen. Niitosta syntynyt niittojäte haravoitiin ja kuljetettiin rannalta pois, jotta maaperän ravinnetasoa saataisiin madallettua niittykasveille suotuisammaksi.

4.3 Lohko U2

4.3.1 Riihen niitty

Riihen ja museon päärakennuksen välisellä alueella kasvaa hyväkuntoista, tuoretta niittyä (kuvio 6). Niityllä suoritettiin kesällä kasvillisuuden kartoitus, joka näytti joitakin tärkeitä havaintoja ja haasteita alueen hoidon suhteen. Alueella esiintyy useita niitylajeja, kuten metsäkurjenpolvi, poimulehti, voikukka, puna-ai-lakki, peltoleinikki ja timotei. On tärkeää säilyttää nämä lajit, sillä ne ovat osa perinneympäristöä ja tarjoavat elinympäristön monille hyönteisille ja muille eliölajeille.

Kuvio 6. Niitty riihen edustalla

Kartoituksessa huomattiin, että alueella kasvaa runsaasti huopaohdaketta (kuvio 7), joka on haitallinen laji museoympäristölle sen kilpaillessa muiden arvokkaiden niittykasvien kanssa. Tämän vuoksi huopaohdakkeen hallinta ja poistaminen ovat tarpeen, jotta alueen kasviston monimuotoisuus voidaan säilyttää. Niityllä kasvoi lisäksi runsaasti mesiangervoa. Mesiangervo voi olla paikallisesti tärkeä laji tukien alueen ekosysteemiä ja lisäten kasvillisuuden monimuotoisuutta. Mesiangervon leviämistä ja kasvua tulee kuitenkin seurata, jotta se ei valtaa kasvualaa muilta kasvilajeilta. Lisäksi niityllä kasvaa jonkin verran nokkosta ja koiranputkea, joiden leviämistä tulee hillitä. Aiemmin tällä niityllä kasvavaa voimakkaasti leviävää virpiangervoa, vadelmaa ja aitaorapihlajaa ei enää havaittu kesällä 2023.

Kuvio 7. Huopaohdake riihen ympäristössä

Riihen ja päärakennuksen välisen niityn ensimmäinen koneellinen niittotyö aloitettiin museon juhannustapahtuman jälkeisellä viikolla. Niitto pyrittiin ajoittamaan ennen huopaohdakkeen kukintaa, jotta huopaohdake ei pääsisi leviämään laajemmalle alueelle. Ennen niittoa annettiin tärkeiden niittykasvien kukkia, koska tavoitteena on hoitaa alue edustavaksi luonnonkasviniityksi. Lisäksi niiton ajan kohta valittiin siten, että se sijoittui museon juhannusjuhlan jälkeiselle ajanjaksolle, jotta vierailijoille voitiin tarjota kukkaniitty nähtäväksi museon pihapiirissä.

Niityllä kasvaa paikoin runsaasti mesiangervoa, ja museon henkilöstön pyynnöstä nämä kasvit päätettiin jättää toistaiseksi niittämättä odottamaan kukinnan loppumista. Niitetyn kasvuston niittojäte kerättiin alueelta pois ja sijoitettiin museolle tilatulle jätelavalle, jotta maaperän ravinteikkuus vähenisi. Mesiangervon kukinnan ollessa pääpiirteittäin loppuvaiheessa, päätettiin kasvusto niittää, koska alueelle oli kasvanut runsaasti huopaohdaketta. Tämä toimenpide oli välttämätön huopaohdakkeen leviämisen estämiseksi, jottei se pääsisi siementämään alueelle.

Toinen niittotyö riihen ja päärakennuksen välisellä niityllä aloitettiin kesän lopulla. Alueella havaittiin voimakaskasvuista nuorta huopaohdaketta sekä joitakin niittylajeja, kuten metsäkurjenpolvea, poimulehteä, voikukkaa ja puna-ailakkia. Niittojäte kerättiin huolellisesti alueelta pois. Niittojätteen asianmukainen poistaminen alueelta on tärkeää, jotta vältetään ravinteiden kertymistä alueelle ja mahdollista rehevöitymistä. Niittykasvien kukintojen ollessa loppuvaiheessa voi niitetyn kasvuston jättää alueelle kuivumaan ja siementämään muutamaksi päiväksi ennen keräämistä.

4.3.2 Masiinihuoneen ja heinäladon ympäristöt

Saunarakennuksen ja masiinihuoneen välinen alue (kuvio 8) on kasvillisesti monimuotoinen, mutta samalla siinä esiintyy runsaasti huopaohdaketta, joka vaatii poistamista. Alueelta löytyy tärkeitä niittykasveja, muun muassa niittyleinikkiä, alisikeapilaa, metsäkurjenpolvea, niittysuolaheinää, kirjopillikettä, rantatädykettä ja nurmirölliä. On erityisen tärkeää suojella ja säilyttää näitä arvokkaita niittykasveja, etenkin masiinihuoneen viereisellä kaistaleella, missä niitä esiintyy runsaasti. Kasvillisuuden hoito sekä huopaohdakkeen poistaminen auttavat ylläpitämään alueen luontoarvoja ja samalla säilyttämään perinneympäristön kauneutta.

Kuvio 8. Saunan ja masiinihuoneen välinen niitty

Saunan ja heinäladon välisellä alueella havaittiin kartoituksessa korkeaa kasvillisuutta, joka estää matalampien niittykasvien kasvua ja kilpailee niiden kanssa. Alue on rehevöitynyt ja siten heikentää niittykasvien monimuotoisuutta. Alueella esiintyy runsaasti huopaohdaketta, koiranputkea, maitohorsmaa ja hieman koi-vun taimia. Heinäladon ja ison parkkipaikan välisen pellon kasvusto on monipuolista sisältäen sekä rehevää kasvillisuutta että useita niittylajeja (kuvio 9). Rehevänä ja timoteivaltaisena alueena on tarpeen hallita kasvillisuutta, jotta niittylajien monimuotoisuus säilyy. Timotei on yleinen nurmikasvi, joka voi dominoivana lajina kilpailla muiden kasvien kanssa.

Pellolla kasvaa tärkeitä niittykasveja, kuten metsäkurjenpolvi, poimulehti, rantatädyke, kullero, niittysuolaheinä, puna-ailakki, voikukka, väinönputki, pietaryrtti, niittyaitovirna, kirjopillike, niittynätkelmä, orvontädyke, pihatähtimö, rönsy- ja niit-tyleinikki. Aiemmin tältä alueelta on löytynyt lisäksi isolaukkua, keltaängelmää, ahomataraa, ahosuolaheinää, karhunputkea, kultapiiskua ja ojakärsämöä, mutta kesän 2023 kartoituksessa näistä ei ollut havaintoja. Lisäksi niityn reuna-alueella

kasvaa voimakkaasti huopa- ja pelto-ohdaketta, hiirenvirnaa sekä mesiangervoa. Näiden kasvien kasvua on syytä hillitä.

Kuvio 9. Niittyä heinäladon ja ison parkkipaikan välissä

Saunan ja masiinihuoneen välisen niityn koneellinen niittotyö suoritettiin juhannuksen jälkeen, ja toinen niitto tapahtui kesän lopulla. Ensimmäisen niiton jälkeen alueelle oli kasvanut runsaasti huopaohdaketta, minkä vuoksi päätettiin suorittaa toinen niittäminen. Tämä oli tarpeellista huopaohdakkeen kasvun hallitsemiseksi ja niityn ylläpitämiseksi. Ensimmäisen niiton yhteydessä säilytettiin masiinihuoneen vierellä kasvanut hyväkuntoinen kasvusto erilaisia niittykasveja, kuten peltoleinikkiä, rantatädykettä, nurmirölliä sekä niittynätkelmää. Nämä perinnebiotooppien tärkeät kasvit jätettiin alueelle kukkimaan sekä siementämään ennen toista niittokertaa, jolloin koko alue niitettiin.

Juhannuksen jälkeen myös saunan ja heinäladon välisen alueen ensimmäinen koneellinen niittotyö käynnistyi. Alueelta niitettiin runsasta korkeaa kasvillisuutta, mutta samalla pyrittiin säästämään alueella havaittua väinönputkea (kuvio 10).

Niittojäte kerättiin huolellisesti alueelta pois. Kalamajan takana oleva alue raivattiin raivaussahalla korkean kasvillisuuden poistamiseksi. Tämä auttoi rantamaiseman avoimuuden ylläpitämisessä. Vaikka matalakasvuisia niittylajeja ei kalamajan alueella juurikaan esiintynyt, paikoin kasvaneet väinönputket jätettiin kasvupaikoilleen edistämään alueen monimuotoisuutta.

Kuvio 10. Saunan ja heinäladon välisellä alueella kasvanut väinönputki

Hankkeen ulkopuolinen toimija niitti heinäladon ja ison parkkipaikan välisen pellon juhannusviikolla. Niitetty heinä seivästettiin pellolle juhannustapahtumaa varten ilmentämään kulttuurillisesti merkittävää perinnemaisemaa. Kesän lopulla käynnistettiin reuna-alueen raivaus- ja niittotyöt. Tällä alueella kasvoi huomattava määrä korkeaa kasvillisuutta, joka esti arvokkaiden niittylajien kasvun. Erityisesti huopa- ja pelto-ohdaketta sekä hiirenvirnaa esiintyi alueella runsaasti. Niiton tavoitteena oli maisemanhoito ja korkean kasvillisuuden hallinta, jotta alkuperäinen niittylajisto voisi elpyä. Samalla perinnemaisema ja sen historialliset piirteet säilyvät näkyvinä.

4.4 Lohkot U3, U4 ja U5

Kesänavetan ja vilja-aittojen ympäristö on kuivaa ketoa, jonka kasvillisuus on nurmirölliävaltaista niittyä. Alue tarjoaa runsaasti erilaisia kasvilajeja, sekä se tukee museoympäristön luontoarvoja ja monimuotoisuutta. Alueella havaittuja kasvilajeja ovat muun muassa nurmirölli, siankärsämö, orvontädyke, pietaryrtti, aho-orvokki, heinäätähtimö, ahomatara, kultapiisku, kumina, pulskaneilikka, kullero, kiskankello, tuoksuimake, niittynurmikka ja ketosilmäruoho. Lisäksi alueelta löytyi kesän 2023 kartoituksessa ketonoidanlukko (kuvio 11), joka on luokiteltu silmällä pidettäväksi lajiksi. Ketonoidanlukon esiintyminen kertoo alueen luontoarvoista ja antaa syyn säilyttää ja suojella tätä erityistä kasvilajia ja sen elinympäristöä. Ketonoidanlukko on lisäksi perinnebiotooppien laji, joten se indikoi alueen selkeästi perinnebiotoopiksi.

Kuvio 11. Ketonoidanlukko kesänavetan ympäristössä

Niityn reuna-alue on hieman rehevämpää tuoretta niittyä. Tältä alueelta löytyviä lajeja olivat metsäkurjenpolvi, niittyaitovirna, niittyleinikki, niittynätkelmä, rantatädyke ja hiirenvirna. Typensitojalajeista kasvoi runsaammin maitohorsmaa ja nokkosta. Huopaohdaketta esiintyi maltillisesti ja se on tärkeä mesikasvi hyönteisille, etenkin perhosille. Kesänavetan niityllä on kasvanut aiemmin mainittujen lisäksi lampaannataa, metsä- ja kangasmaitikkaa, niitymaarianheinää ja kannusruohoa, mutta niistä ei saatu uusia havaintoja. Puovin takana oleva alue on osittain rehevöitynyt ja valtalajeja ovat maitohorsma, koiranputki, nokkonen ja vadelma. Alueella on kuitenkin jonkin verran myös niittykasvillisuutta, kuten huopaohdaketta, metsäkurjenpolvea, puna-ailakkia, niittyleinikkiä, rantatädykettä, niittyaitovirnaa, niittynätkelmää ja vuohenputkea (kuvio 12). Voimakaskasvuinen vadelma vaati poistamista, jotta se ei valtaisi niittyä ja estäisi niittykasvien kasvua. Alue tulisi palauttaa lajistoltaan monimuotoiseksi ekosysteemiksi, jossa niittykasvit ja paikalliset lajit voivat menestyä.

Kuvio 12. Vuohenputki puovin vieressä

Kesänavetan ja vilja-aitojen ympäristö on kuivaa ketoa, joka ei välttämättä tarvitse vuosittaista niittoa. Alueen kasvillisuutta tarkkailemalla päätettiin kuitenkin suorittaa niitto kesän lopulla. Niityn reuna-alueella havaittua kasvillisuutta, kuten maitohorsmaa ja nokkosta haluttiin välttää leviämästä laajemmalle alueelle. Niitto ajoitettiin siten, että niittykasvien kukinta-aika oli jo ohi. Niitto toteutettiin käyttäen niittokonetta, minkä jälkeen niittojätteen annettiin kuivua niityllä muutaman päivän. Näin niittykasvit pääsivät varistelemaan siemeniä kasvupaikoilleen. Tämän jälkeen niittojäte kerättiin alueelta pois rehevöitymisen estämiseksi.

Puovin takana olevalla alueella maisemalliset hoitotoimenpiteet alkoivat kesän alussa. Lampaat tuotiin laitumelle juhannuksena, joten ennen niiden saapumista oli tarpeen niittää alueelta runsas vadelmakasvusto. Niitetty kasvusto kerättiin pois alueelta, jotta luonnonmukainen niittykasvillisuus saisi tilaa elpyä. Lampaat hoitivat aluetta koko kesän ajan, mutta kesän lopulla päätettiin suorittaa toinen niittotyö. Toisessa niitossa keskityttiin poistamaan alueelta kasvillisuutta, joka ei maittanut lampaille, kuten nokkonen, ohdake ja nuori vadelmä.

4.5 Pihapiiri ja tulvahauta

Keto- ja ahonoidanlukkoja on kasvanut aikoinaan pihapiirissä, mutta ne ovat nyt taantuneet ja niistä ei ole ollut uusia havaintoja. Nämä kasvit ovat harvinaisia, silmällä pidettäviä lajeja, ja niiden elvyttäminen olisi tärkeää biodiversiteetin ylläpitämiseksi. Pihapiiriä niitetään säännöllisesti ruohonleikkurilla, mikä vaikeuttaa noidanlukkojen havaitsemista ja elpymistä alueella. Säännöllinen ruohonleikkurin käyttö on yksipuolistanut lajistoa, mutta kuitenkin joitakin huomionarvoisia lajeja löytyi. Päärakennuksen takana venehuoneen vieressä kasvaa rauhoitettua laaksoarhoa (kuvio 13) ja vaateaitan vieressä ahomansikkaa. Rauhoitetut kasvit vaativat erityistä suojelua, ja on tärkeää varmistaa niiden säilyminen. Luonnonvaraisena kasvava ahomansikka on tärkeä kulttuurikasvi, jonka esiintyminen on harvinaistumassa maankäytön muutosten seurauksena.

Kuvio 13. Venehuoneen vieressä kasvava laaksoarho

Niin kutsutulle lohikuopalle eli päärakennuksen takana olevalle tulvahaudalle on tuonut Hugo R. Sandberg 1910-luvulla kevätesikkoa, sinivuokkoa ja humalaa (Kokko 2009). Tulvahauta on kuitenkin hyvin rehevöitynyt, eikä näistä lajeista ole saatu uusia havaintoja. Lohikuopalla kasvaa runsaasti poistettavaa korkeaa kasvillisuutta, puita ja pensaita, mutta samalla on tärkeää suojella ja säilyttää tiettyjä arvokkaita kasvilajeja. Lohikuopan reuna- ja ranta-alueen kasvillisuuden hallinta on tärkeää maiseman avoimuuden ja luontoarvojen säilyttämiseksi. Laaksoarhoa kasvaa lohikuopan reunalla joen puolella ja se tulee jättää kasvupaikalleen (kuvio 14). Laaksoarho on arvokas paikallisen luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjä. Toinen paikallisen ekosysteemin kannalta arvokas alueella kasvava laji on väinönputki.

Kuvio 14. Laaksoarho tulvahaudan reunalla

Tulvahauta niitettiin kesän aikana kaksi kertaa ja tavoitteina olivat edistää suojeltavien niittykasvien kasvua, madaltaa maaperän ravinnetasoa sekä pitää maisema avoimena. Niittotyön aikana varmistettiin, ettei arvokkaita niittykasveja häviäisi, erityisesti väinönputkea (kuvio 15) ja laaksoarhoa. Niittotyö suoritettiin niitokoneella, ja samalla reunat raivattiin raivaussahalla. Suojeltavien laaksoarhon sekä väinönputken lisäksi päätettiin jättää lohikuopan reunoille herukka- ja vadelmapensaita säilyttämään museoympäristölle ominaisia piirteitä. Reunoille jätettiin myös pihlajaa ja haapaa kasvamaan. Tulvahaudan reunalla kasvava juhanrusu tuotiin paremmin esille poistamalla sen ympäriltä nuorta pensasmaista pihlajaa.

Kuvio 15. Väinönputkea tulvahaudassa

Museon ympäristössä tehtiin perusteellinen kartoitus alueiden kasvillisuudesta sekä ympäristöä hoidettiin perinnebiotooppien hoidon periaatteita noudattaen. Alueet, kuten kesänavetan ja riihen edusta ovat tärkeitä paikallisen ekosysteemin monimuotoisuuden ylläpitäjiä. Näiltä alueilta tunnistettiin runsaasti erilaisia niitty-lajeja, esimerkiksi kesänavetan niityltä löydetty silmällä pidettävä ketonoidanlukko. Lisäksi rannalta löydettyyn suojeltuun laaksoarhoon kiinnitettiin erityishuomiota. Kasvillisuuden hallitsemiseksi ja niittykasvien säilyttämiseksi tehtiin useita niittotöitä kesän aikana, ja niittojäte kerättiin pois jokaiselta alueelta maaperän ravinteikkuuden vähentämiseksi. Töiden tavoitteena on ollut niin ikään estää rehevöityminen säilyttäen niittykasvien monimuotoisuus sekä varmistaa arvokkaiden lajien säilyminen. Lisäksi kasvillisuuskartoituksen tuloksena selvisi, että museon alueella kasvaa useita suomalaiseseen kansanperinteeseen liittyviä kasvilajeja.

5 TYÖN TULOKSET

5.1 Lohko U1

Ranta-alueella (kuvio 16) kasvavat laaksoarho, väinönputki ja kullero ovat erittäin arvokkaita luonnonkasveja, jotka edistävät alueen ekologista monimuotoisuutta. Nämä kasvit ovat tyypillisiä kosteikon ja ranta-alueiden lajeja, jotka voivat tarjota elinympäristön monille eliölajeille. Valtalajeina alueella kasvavat niittylauha, nurmirölli ja timotei. Perinteiseltä niittylajistolta tilaa ovat vieneet typensitojalajit, kuten koiranputki, maitohorsma sekä nokkonen. Nämä tiedot auttavat ymmärtämään alueen kasviston tilaa ja ohjaavat tulevia hoito- ja suojelutoimia, jotta arvokkaat kasvilajit säilyvät ja voivat hyvin rannalla.

Kuvio 16. Museon ranta (Maanmittauslaitos 2024)

5.1.1 Kansanperinne

Museon rannalla kasvaa korkeita haapoja (kuvio 17), joihin liittyy erilaisia tarinoita ja uskomuksia, erityisesti terveyteen liittyen. Kansanlääkinnässä haavan nuoria juuria ja silmuja on käytetty rohtona ja reumatismien hoidossa. Lehtiä ja kuorta on hyödynnetty tulehdusten ja kuumeen hoidossa. Haavan lisäksi rannalla kasvaa pihlajaa, jota suomalaiset perinteisesti pitävät pyhänä puuna ja istuttavat pihan

reunaan. Pihlajaa on pidetty vahvistavana ja elinvoimaa lisäävänä kasvina, sekä sen marjojen ja oksien on uskottu parantavan terveyttä ja tuovan fyysistä energiaa. Pihlajalla on myös lämmitetty parantavia saunoja ja sen marjoja on käytetty eri tarkoituksiin, kuten ulostusrohtona ja ruokahalun lisäämiseen. Marjat sisältävät runsaasti C-vitamiinia ja karotenoideja. (Alanko ym. 1982, 93, 135.)

Pihlajaan liittyy monia uskomuksia sen suojelevista ja parantavista voimista. Se symboloi valoa pimeydessä ja pihlajan on uskottu suojelevan pahoilta hengiltä ja sairauksilta. Punaisia marjoja ja lehtiä on käytetty rituaaleissa ja ennustustaidoissa. Pihlajapuuta on myös hyödynnetty erilaisissa seremonioissa, kuten karjan ja hevosten ohjauksessa sekä rakennusten ympärillä tuomassa suojelua. (Piippo 2019, 311–312.)

Kuvio 17. Haavat museon rannalla

Rannan maisemaa hallitsevat myös koivut (kuvio 18). Koivu on ollut tärkeä kansanlääke, ja tutkimukset vahvistavat sen lääkinälliset ominaisuudet. Nuoria koivunlehtiä käytetään ruoanlaitossa ja yrttiteessä. Koivunlehtiteetä on juotu verta

puhdistavana ja virtsaneritystä lisäävänä rohtona. Koivun tuhkaa on hyödynnetty syövän hoidossa, ja koivutervaa eli tököttiä on käytetty ihotauteihin. Koivun mahlaa on juotu kevätsyömyksen lievittämiseksi, ja koivu-uutteen uskotaan rauhoittavan unta. (Alanko ym. 1982, 217.)

Kansanuskomusten mukaan koivu voi parantaa änkytystä ja nikottelua. Perinteisesti uskotaan myös, että ihotaudit voivat parantua, kun sairas asettuu alastomana koivunoksien alle sateella ja antaa koivusta tippuvan veden kostuttaa ihon. Suomalaisessa kansanperinteessä koivu nähdään symbolina magiaa ja parantavia voimia edustavana puuna. Sitä on pidetty maaäitinä, hedelmällisyyden, luovuuden ja suojelun symbolina. Kalevalassa koivulla on pyhä merkitys Ainin hahmolle ja hänen kuolemansa jälkeen käet lauloivat koivikossa surusta ja rakkaudesta. (Piippo 2019, 404–405, 407–408.)

Kuvio 18. Koivut rannassa

Nokkosella on monipuolisia perinteisiä käyttötarkoituksia, ja sitä kasvaa laajasti museon ympäristössä. Nokkosta on käytetty sisäisesti ja ulkoisesti eri vaivojen

hoidossa, kuten nokkospiiskaukseen, lemmenjuomiin ja hiustenhoitoon. Se on ollut hyödyllinen virtsanerityksen edistämiseksi sekä suolisto- ja reumatismivai-vojen hoidossa. Nokkonen on myös arvokas vihanneskasvi sisältäen runsaasti rautaa, mutta ravinnoksi soveltuvat vain nuoret lehdet ja versot. Nokkosella on ollut symbolinen merkitys ukkosenjumalan kasvina, ja sitä on käytetty talon suo-jelemiseen salamoilta. Keskiajalla nokkonen liittyi noituuteen ja sen käyttö saattoi johtaa noituussyytteeseen. Nokkosta on myös käytetty kotia suojelevana kas- vina, poistaen pimeyttä ja negatiivisuutta. (Piippo 2019, 301–303; Alanko ym. 1982, 176.)

Rannalla kasvaa myös väinönputkea, joka oli keskiajalla tärkeä kasvi luostari- puutarhoissa ja se liitettiin arkkienkeli Mikaeliin. Väinönputki tunnettiin hyödyllisenä lääkekasvina, ja sen sukunimi viittaa enkeliin sen poikkeuksellisten lääkeominais- suuksien vuoksi. Sitä on käytetty vihanneskasvina ja rohtona sekä hermostollisiin vatsavaivoihin että ulkoisesti reuman ja kihdin hoidossa. Mytologiassa väinön- putki liittyy suojeluun ja toisiin ulottuvuuksiin, ja sitä on käytetty yhteyden luomi- seen enkeleihin ja menneisiin sivilisaatioihin. Kasvin on uskottu vahvistavan au- raa, tuovan tasapainoa ja rauhaa sekä toimivan suojelijana pahoilta hengiltä ja sairauksilta. (Piippo 2019, 227–229; Alanko ym. 1982, 271.)

5.2 Lohko U2

5.2.1 Riihen niitty

Riihen ja museon päärakennuksen välisellä niityllä (kuvio 19) kasvillisuuden kar- toituksen tulokset paljastivat useita tärkeitä havaintoja ja haasteita alueen hoidon suhteen. Erityisesti huopaohdakkeen runsas esiintyminen on huomionarvoista, sillä se on haitallinen laji tälle kohteelle sen estäessä muiden arvokkaiden kas- vien kasvun. Tämän vuoksi on tarpeen hallita ja poistaa huopaohdaketta säilyt- tääkseen alueen kasviston monimuotoisuuden. Lisäksi niityllä kasvaa runsaasti mesiangervo. Mesiangervo voi tukea alueen ekosysteemiä ja lisätä kasvien mo- nimuotoisuutta, mutta kuitenkin meseangervon leviämistä ja kasvua on seurata- tava tarkasti, jotta se ei syrjäyttäisi muita kasvilajeja. Niityllä kasvaa useita muita niitylajeja, kuten metsäkurjenpolvea, poimulehteä, voikukkaa, puna-ailakkia ja

peltoleinikkiä. Näiden kasvilajien säilyttäminen on olennaista alueen luontoarvojen ylläpitämiseksi ja rikastamiseksi.

Kuvio 19. Riihen ympäristö (Maanmittauslaitos 2024)

5.2.2 Masiinihuoneen ja heinäladon ympäristöt

Saunarakennuksen ja masiinihuoneen välinen alue (kuvio 20) on kasvillisesti monipuolinen, mutta se kärsii huopaohdakkeen runsaasta esiintymisestä. Tällä alueella kasvaa arvokkaita niittykasveja, kuten niittyleinikkiä, alsikeapilaa, metsäkurjenpolvea, niittysuolaheinää, kirjopillikettä, rantatädykettä ja nurmirölliä. Erityisesti masiinihuoneen viereisellä kaistaleella kasvaa hyväkuntoinen kasvusto eri niittylajeja. Kasvillisuuden hoito ja huopaohdakkeen torjunta ovat keskeisiä toimenpiteitä alueen luontoarvojen säilyttämiseksi.

Heinäladon ympäristössä kasvillisuuskartoituksen tuloksena havaittiin runsaasti korkeaa kasvillisuutta, mikä heikentää niittykasvien monimuotoisuutta. Alueella hallitsevat kasvilajit ovat huopa- sekä pelto-ohdake, koiranputki, maitohorsma sekä erilaiset heinäkasvit. Heinäladon ja ison parkkipaikan välillä kasvaa monipuolinen kasvusto sisältäen sekä rehevää kasvillisuutta että niittylajeja. Alueelle kylvetty timotei esiintyy valtalajina, sekä muita alueella esiintyviä lajeja ovat muun

muassa metsäkurjenpolvi, poimulehti, kullero, kirjopillike, niittysuolaheinä, puna-ailakki, voikukka, väinönputki, pietaryrtti ja niittyaitovirna.

Kuvio 20. Rantasaunan, masiinihuoneen sekä heinäladon ympäristö (Maanmittauslaitos 2024)

5.2.3 Kansanperinne

Edellä mainituilla alueilla kasvaa kansanperinteeseen liitettäviä kasvilajeja, kuten mesiangervo, metsäkurjenpolvi, niittysuolaheinä, ja poimulehti. Mesiangervo (kuvio 21) kasvattaa hunajantuoksuisia kukkia, joita on käytetty oluen, viinin ja siman maustamiseen. Kansanlääkinnässä mesiangervoa on hyödynnetty haudukkeen muodossa erilaisiin vaivoihin, kuten kihtiin, reumatismiin ja virtsanerityksen lisäämiseen. Mesiangervon lehdet ovat sopivia teeainekseksi ja sitä on yhdistetty rakkauteen ja kesän juhliin kansanperinteessä. Mesiangervon on uskottu lisäävän kykyä antaa ja vastaanottaa rakkautta sekä tuovan onnellisuutta hääkimpussa ja romanttisissa tilanteissa. Juhannuksena ja muissa kesäjuhlissa mesiangervosta valmistettuja juomia on nautittu ja kukkia käytetty koristeina. Mesiangervon tuoksun on sanottu tuovan rauhaa ja rakkautta, ilahduttavan sydäntä ja tekevän mielen lempeäksi. (Piippo 2019, 257–258; Alanko ym. 1982, 159.)

Kuvio 21. Mesiangervoa riihen ympäristössä

Alueella kasvaa myös runsaasti metsäkurjenpolvea (kuvio 22), joka on ollut Keski-Euroopassa tunnettu pitkään erityisesti sen verenvuotoja tyrehdyttävistä ja haavoja parantavista vaikutuksista. Kasvia on käytetty rohtona joko puristamalla mehua tai valmistamalla keitettä kuivatusta yrtistä. Metsäkurjenpolvea on käytetty myös teenä, ja se on ollut hyödyllinen virtsarakon tulehduksiin ja ripuliin. Ulkoisesti metsäkurjenpolvea on käytetty vaikeasti paranevien haavojen hoidossa kylpyinä, ja suun limakalvojen tulehduksiin sitä on käytetty suuvetenä. Lisäksi tuoreita lehtiä on voitu pureskella suun limakalvojen tulehdukseen. (Alanko ym. 1982, 95.)

Kuvio 22. Metsäkurjenpolvi riihen ympäristössä

Niittysuolaheinän lehdissä on hieman hapokas maku oksaalihapon vuoksi. Oksaalihappoa on perinteisesti käytetty sekä ulkoisesti ihosairauksien hoidossa että sisäisesti keripukin ja ruoansulatushäiriöiden hoidossa. Se sisältää runsaasti C-vitamiinia. Poimulehden nukkapintaisilla lehdillä saattaa näkyä kimaltelevia vesipisaroita sateen jälkeen, mitä on aikoinaan pidetty elämän eliksiirinä. Sitä on käytetty haavojen hoitoon ja sen keitinnettä on juotu erilaisiin vaivoihin, kuten suolistokatarrin, tulehdusten ja sokeritaudin hoitoon. Poimulehti on perinteisesti nähty nuorentavana yrttinä. Poimulehtiä on käytetty myös yhteyden luomiseen sisäiseen jumalattareen ja Neitsyt Marialle on liitetty sen symbolinen merkitys. Juhannusyönä poimulehtien kasteella on uskottu olevan parantavia ominaisuuksia. (Piippo 2019, 268–269; Alanko ym. 1982, 175, 195.)

5.3 Lohkot U3, U4 ja U5

Kesänavetan ja vilja-aittojen ympäristö (kuvio 23) on kuivaa ketaa ja nurmirölli-valtaista niittyä. Alueelta löydettyjä tärkeitä kasvilajeja ovat nurmirölli, aho-orvokki, heinätähtimö, ahomatara, kultapiisku, pulskaneilikka, kullero, kissankello, tuoksuimake, niittynurmikka, ketosilmäruoho ja ketonoidanlukko. Erityisesti silmällä pidettävän ketonoidanlukon esiintyminen osoittaa alueen luontoarvot ja vahvistaa tarvetta suojella tätä erityistä kasvilajia ja sen elinympäristöä. Puovin takana oleva alue on osittain rehevöitynyt ja dominoivia lajeja ovat maitohorsma, koiranputki, nokkonen ja vadelma. Vaikka alueella esiintyy myös niittykasvillisuutta, kuten metsäkurjenpolvea, puna-ailakkia, niittyleinikkiä, niittyaitovirnaa, niittynätkelmää ja vuohenputkea, on tärkeä hallita erityisesti vadelman leviämistä alueella.

Kuvio 23. Kesänavetan ja vilja-aittojen ympäristö sekä puovin ympäristö (Maanmittauslaitos 2024)

5.3.1 Kansanperinne

Kesänavetan ympäristöstä löytyi muutama kansanperinteeseen liitettävä kasvilaji, joita olivat kultapiisku, siankärsämö, kumina ja pietaryrtti. Kultapiiskua on käytetty

tetty jo keskiajalla lääkekasvina, erityisesti virtsan erityksen lisäämiseen ja haavojen hoitoon. Siankärsämöä on puolestaan käytetty pitkään haavojen hoidossa ja sen alkoholiuute tunnetaan siankärsämöviinana, jota on käytetty vatsaa vahvistavana ja verta puhdistavana rohtona. Kasveilla on myös mytologista merkitystä, kuten siankärsämön yhteys ystävyyteen ja ennustamiseen. Sen voimakkaan tuoksun on uskottu parantavan intuitiota ja vahvistavan selvänäköisyyttä. Lisäksi siankärsämöä on käytetty rauhan ja ystävyyden yrttinä sekä rakkaus- ja avioliittoloitsuissa. (Piippo 2019, 116–119; Alanko ym. 1982, 137, 241.)

Keskiajalla kuminaa käytettiin rohtona ruokahalun lisäämiseen ja vatsan vahvistamiseen. Sitä on historiallisesti käytetty monipuolisesti mausteena eri ruoissa kuten leivonnaisissa, juustoissa ja alkoholijuomissa. Kuminaan liittyvät uskomukset ja perinteet liittyvät muistiin, kommunikaatioon ja suojaamiseen negatiivisilta voimilta. Sitä on käytetty parantamaan muistia ja rohkaisemaan uskollisuuteen sekä pitämään pahoja henkiä ja varkaita loitolla. Kuminaa on käytetty myös suojelemaan lapsia sairauksilta ja pitämään lemmikkieläimet kotona. Häissä kuminan siemeniä on voitu heittää hääparin päälle hyvän onnen toivomiseksi ja suhteen kestävyuden takaamiseksi. Lisäksi sitä on lisätty lemmenjuomiin ja hääkakuihin tuomaan intohimoa, halua ja pitkää ikää suhteelle. (Piippo 2019, 169–170; Alanko ym. 1982, 138.)

Pietaryrttiä on aikaisemmin viljelty sekä lääke- että koristekasvina. Keskiajan lopulla pietaryrttiä käytettiin naistentauteihin ja matolääkkeenä. Lisäksi sitä on kansanlääkinnässä käytetty vatsankouristuksiin, virtsatievaivoihin, kuukautishäiriöiden säätelyyn ja ruoansulatuksen parantamiseen. Pietaryrtistä valmistetun suuveden on sanottu lievittävän voimakkaitakin hammaskipuja. Kasvin kuivattuja kukkanippuja on ripustettu huoneisiin hyönteisten, kuten sääskien ja kärpästen torjuntaan. Lisäksi niitä on käytetty kaapeissa suojaamaan vaatteita koin tuhoilta ja patjojen alle karkottamaan kirppuja ja luteita. Keittiössä yrttiä käytettiin mausteena munakkaisiin ja vanukkaisiin. (Alanko ym. 1982, 190.)

5.4 Pihapiiri ja tulvahauta

Kasvillisuuden kartoituksessa havaittiin keto- ja ahonoidanlukkojen taantuneen pihapiiristä (kuvio 24). Nämä harvinaiset, silmällä pidettävät kasvilajit kaipaavat

elvyttämistä, mutta säännöllinen ruohonleikkurin käyttö pihapiirissä hankaloittaa noidanlukkojen havaitsemista ja elpymistä alueella. Päärakennuksen takana venehuoneen vieressä kasvaa rauhoitettua laaksoarhoa, joka vaatii erityistä suojelua. Kuviossa 24 näkyvän tulvahaudan reuna- ja ranta-alueella kasvillisuuden hallinta on välttämätöntä maiseman avoimuuden ja luontoarvojen ylläpitämiseksi, sillä alueella kasvaa rehevästi korkeaa kasvillisuutta, puita ja pensaita. Tulvahaudalla havaittiin myös arvokkaita kasvilajeja, kuten laaksoarhoa ja väinönputkea, jotka tukevat paikallisen ekosysteemin monimuotoisuutta.

Kuvio 24. Pihapiiri ja tulvahauta (Maanmittauslaitos 2024)

5.4.1 Kansanperinne

Museon pihalla kasvavat kaksi historiallista omenapuuta (kuvio 25), jotka istutti kirjailija ja Rovaniemen nukketeatterin perustaja Annikki Setälä 1920-luvulla. Omenapuut eivät ole pelkästään maisemallisesti kauniita ja tuota maistuvia hedelmiä, vaan ne myös kantavat mukanaan syvällistä symboliikkaa. Omenapuu liitetään kuolemattomuuteen, rakkauteen ja keijuihin. Omena symboloi houkutuksia, himoja, tottelemattomuutta ja viattomuuden menetystä. Keskiajalla omenat olivat korvaamattomia ja liittyivät aliseen maailmaan, ajan kiertokulkuun ja jumalattareen. Omenan terveysvaikutuksia kansanperinteessä ovat muun muassa unettomuuden, hermostuneisuuden ja migreenin lievittäminen, ruoansulatusongelmien helpottaminen sekä C-vitamiinin saanti. (Piippo 2019, 111, 115.)

Kuvio 25. Annikki Setälän istuttamat omenapuut

Museon päärakennuksen vieressä kasvaa Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuh-
lakuusi vuodelta 1967 (kuvio 26). Kuusilla on Suomessa syvät perinteiset merki-
tykset. Ne ovat olleet taikuuden välineitä, ja niitä on pidetty pihapiirissä pitämys-
puina ja uhripuina. Kuusen oksien putoamista on tulkittu ennustuksina, ja kuusi
on toiminut kanavana aliseen maailmaan. Kuusi on liittynyt myös hautaperintei-
siin, ja sitä on käytetty yhteyden luomiseen vainajien kanssa. Kuusen kaatami-
sessa noudatettiin tarkkoja sääntöjä, ja sen narinasta ja kallistumisesta luettiin
enteitä. Kuusi on ollut osa juhannus-, hää- ja nimipäiväperinteitä, ja sen rohto-
käyttö lääkinnässä tunnetaan tuhansien vuosien takaa. Kuusesta on hyödynnetty
eri osia, kuten palsamia, tärpättiöljyä, neulasöljyä ja pihkaa erilaisten vaivojen
hoidossa. (Piippo 2019, 336.)

Kuvio 26. Kuusi museon pihapiirissä (Kuva: Pauli Niemelä)

Kotiseutumuseon vaateaitan vieressä kasvaa ahomansikkaa (kuvio 27), joka tunnetaan herkkuna ja rohtona. Mansikoita on käytetty lääkkeenä jo 1700-luvulla erityisesti reumaattisten sairauksien hoidossa. Carl von Linné suositteli mansikanlehtiteetä kihdin ja munuaiskivien hoidossa. Mansikan lehdet ja juurakko sisältävät tehokkaimmat aineet, ja lehtitee valmistetaan hiostamalla. Mansikka symboloi rakkautta, keijuja ja menneitä elämiä, ja sitä on käytetty demonien karkottamiseen. Mansikkaa on jaettu ystävien kesken ja nautittu romanttisissa tilanteissa lisäämään rakkauden tunnetta. (Piippo 2019, 424–425; Alanko ym. 1982, 86.)

Kuvio 27. Ahomansikkaa vaateaitan vieressä

Vaateaitan ympäristöstä löytyi myös keto-orvokki (kuvio 28), joka on arvostettu rohtokasvi. Keto-orvokkia on käytetty ihottumien, kuten lasten maitorupien hoidossa ja ulkoisesti vaikeasti paranevien haavojen hoitoon. Sitä on käytetty myös virtsanerityksen lisäämiseen ja reuman hoidossa. Uskomusten mukaan keto-orvokin alla voi nähdä keijuja, joten sen polkemista vältettiin. Orvokit symboloivat oikeutta, rakkautta, hedelmällisyyttä ja pysyvyyttä. Niitä on käytetty stressin lievittämiseen, rauhoittumiseen ja unen saantiin sekä romanssin ja rakkauden edistämiseen. (Piippo 2019, 261–264, 389–390; Alanko ym. 1982, 128, 220.)

Museon pihapiirin nurmea koristavat voikukat. Voikukkaa on käytetty kansanlääkinnässä rohtona eri puolilla Eurooppaa virtsan- ja sapenerityksen edistämiseen sekä maksavaivojen ja keltataudin hoidossa. Voikukka on tunnettu verta puhdistavana ja vatsaa voimistavana rohtona. Sitä voi käyttää salaatin valmistukseen, kukintoja juoman tekoon ja juurta kahvinkorvikkeen valmistukseen. Mytologiassa voikukka on liitetty aikaan, kaipaukseen, rakkauteen ja ennustamiseen. Kukat

symboloivat onnellisuutta ja iloa, ja niitä on käytetty henkien kutsumiseen ja enustamiseen. Voikukkaa on käytetty myös unen parantamiseen ja suojana noituutta vastaan. (Piippo 2019, 261–264, 389–390; Alanko ym. 1982, 128, 220.)

Kuvio 28. Keto-orvokki vaateaitan vieressä (Kuva: Pauli Niemelä)

Museon ympäristössä kasvaa puna-, valko- ja alsikeapiloita, joita on käytetty arvokkaina lääkekasveina niiden runsaan valkuaispitoisuuden ja piristävien vaikutusten vuoksi. Apiloiden kukkia on käytetty teeksi ja rohdoksi moniin vaivoihin kuten limakalvojen tulehduksiin, ripuliin ja maksavaivoihin. Apiloihin liittyy monia uskomuksia ja loitsuja. Erityisesti nelilehtinen apila symboloi onnea, menestystä ja suojelua. Puna-apilan on kerrottu auttavan ymmärtämään tunteita ja puhdistavan tunnemyrskyjä. Apiloiden on uskottu houkuttelevan keijuja ja suojelevan pahoilta hengiltä. Lisäksi apiloita on käytetty amuletteina ja kotieläinten suojelussa. (Piippo 2019, 199–200; Alanko ym. 1982, 199.)

Työn tuloksena selvisi museon ympäristössä kasvavan monipuolinen valikoima kasveja, joilla on syvä perinteinen merkitys ja käyttöhistoria. Näiden kasvien tiedetään tarjoavan paitsi lääkinnällisiä vaikutuksia myös symbolista merkitystä, ja perinteistä käyttöä erilaisissa seremonioissa ja juhlissa. Museo voi hyödyntää tätä tietoa monin tavoin. Esimerkiksi osaksi opinnäytetyötä tehty kasvikansio (ote löytyy liitteessä) voidaan herättää vierailijoiden kiinnostus museon ympäristöä kohtaan. Kansiota käy ilmi museon ympäristö karttoineen sekä tarinoita eri kasvilajeista. Museon vierailijat voivat kansion avulla tutkia ympäristöä ja tutustua suomalaiseen kulttuuriperintöön. Museon toimintaa voidaan kehittää myös muilla tavoin hyödyntämällä kasvikansioita ja luomalla sen ympärille erilaisia palveluita. Kaiken kaikkiaan museo voi toimia paitsi tiedon jakajana myös aktiivisena toimijana perinteisen kasvitiedon säilyttämisessä ja elvyttämisessä.

6 POHDINTA

Opinnäytetyön aihe valikoitui toimeksiantajan halusta kehittää museon ympäristöä sekä palveluita. Keskeinen teema oli perinnebiotoopit ja niiden hyödyntäminen palveluiden kehittämisessä. Perinnebiotoopit itsessään ovat hyvin ajankohdainen aihe ja toimeksiantajan kehittämistarpeet museon palveluiden näkökulmasta tekivät tästä aiheesta hyödyllisen sekä itselleni että toimeksiantajalleni. Aihe tukee kehitystäni luonnonvara-alan asiantuntijaksi, sekä antaa toimeksiantajalleni uusia näkökulmia ja ideoita palvelujen kehittämiseksi.

Opinnäytetyön keskeiset tavoitteet olivat kehittää museon ympäristöä sekä palveluita. Tavoitteena oli hoitaa ja ennallistaa museon perinnebiotooppeja tukien paikallista luonnon monimuotoisuutta sekä tuoda arvokas perinnemaisema osaksi museon tunnelmaa. Museon palveluiden kehittämisen näkökulmasta tavoitteena oli tuoda kasveihin liittyvää kansanperinnettä esille museon vierailijoille ja tehdä museosta houkuttelevampi erilaisille kävijöille. Opinnäytetyössä toteutettiin kasvillisuuskartoitus, joka antoi tärkeää tietoa perinnebiotooppien tilasta. Kartoituksen pohjalta suunniteltiin hoitotoimet ja pystyttiin seuraamaan niittyjen kehitystä kesän aikana. Kartoitus toimi myös työkaluna kansanperinteen tutkimiseen löydetyistä kasvilajeista.

Tietoperustaa laatiessa käsitteet tukivat kehittämistyötä ja liittyivät perinnebiotooppeihin sekä kansanperinteeseen. Teemoina olivat luonnonhoito ja -suojaus sekä kasvit suomalaisessa kansanperinteessä rohdoksina ja erilaisina uskomuksina. Tietoperustan aineisto oli luotettavaa teemoihin sopivaa kirjallisuutta, ja sitä valittaessa huomioitiin lähteiden kriittisen laadun. Opinnäytetyöni aihe on kuitenkin kansanperinteen osalta sellainen, että siinä käytettyä tietoperustaa ei voida aina katsoa tieteelliseksi aineistoksi. Työssä käsitellään paljon erilaisia suullisena perimätietona kulkeutuneita uskomuksia ja tuhansia vuosia vanhoja perinteitä kasveihin liittyen, jolloin totuus ja taru ovat väistämättä sekoittuneet toisiinsa. Työn saavutettujen tulosten luotettavuutta ja soveltuvuutta arvioidessa otetaan huomioon käytetty aineisto ja menetelmien soveltuvuus kehittämistyön toteuttamiseksi. Arvioin opinnäytetyön tulokset luotettaviksi, huomioiden kuitenkin kansanperinteen aineiston luotettavuuden laadun.

Museon ympäristössä tehtiin mielenkiintoisia havaintoja, jotka koskivat erityisesti ketonoidanlukon ja laaksoarhon esiintymistä. Ketonoidanlukon löytyminen kesänavetan niityltä on erityisen merkittävä havainto, sillä se indikoi alueen vahvasti perinnebiotoopiksi sekä se osoittaa niityn hyvän tilan. Lisäksi keto- ja ahonoidanlukkojen taannuttua pihapiiristä on lajin löytyminen uudelta alueelta tärkeä havainto. Museon rannalla laaksoarhon havaittiin levinneen uusille alueille venehuoneen vierelle ja tulvahaudalle. Laaksoarho on erittäin harvinainen ja rauhoitettu laji, joten sen esiintymisen laajeneminen kertoo ympäristön hoidon positiivisista tuloksista. Nämä havainnot korostavat tarvetta suojella ympäristöä ja jatkaa luonnonhoitoa edelleen.

Lisäksi rannalla sekä heinäladon ympäristössä havaittiin kasvavan muita paikallisen ekosysteemin monimuotoisuuden ylläpitäjiä, kuten väinönputkea ja kulleroa. Ne eivät ainoastaan edistä alueen kasvillisuutta vaan myös tarjoavat tärkeän elinympäristön monille muille eliölajeille. Museon perinnebiotoopeilla kasvaa myös muita arvokkaita niittykasveja, erityisesti riihen viereisellä niityllä sekä kesänavetan niityllä. Nämä ovat varsin näyttäviä kukkaniittyjä, jotka sijaitsevat keskeisillä paikoilla. Erityisesti riihen edusta tarjoaa museon vierailijoille ihasteltavaksi kauniin kukkaniityn. Kukkaniityt henkivät menneisyyttä ja lisäävät vierailijoiden kokemusta vanhasta talonpoikaistalon pihapiiristä. Kuitenkin voimakkaasti leviävää huopaohdakekasvustoa tulee riihen niityllä hallita tehokkaasti, jotta lajiston yksipuolistuminen sekä niityn umpeenkasvu voitaisiin välttää. Tämä edellyttää jatkuvaa ja huolellista hoitoa.

Kesän aikana tehtiin niittoja suunnitelluilla alueilla kaksi tai kolme kertaa. Poikkeuksena oli kesänavetan niitty, joka niitettiin yhden kerran niittykasvien kukintajan päätyttyä. Niittojen tavoitteena oli edistää luonnon monimuotoisuutta hoitamalla arvokkaiden niittykasvien elinympäristöjä sekä estää rehevöityminen. Kaikilta niitetyiltä alueilta kerättiin niittojäte ja kuljetettiin museolta pois. Joitakin niitettyjä heiniä vietiin lampaiden rehuksi, kun laitumelta saatava ravinto oli vähentynyt. Niitetty kasvusto tulee aina poistaa alueelta maaperän ravinteikkuuden vähentämiseksi.

Erilaisten niittotöiden ja kasvillisuuden kartoituksen tavoitteena oli säilyttää ja suojella arvokkaita niittykasveja. Niittojen ajankohdat ja menetelmät suunniteltiin

tarkasti ottaen huomioon alueiden kasvillisuus sekä museon toiminta, kuten erilaiset tapahtumat. Kasvillisuuskartoitusten tulokset osoittivat selkeästi alueilla esiintyvien kasvilajien runsauden ja monimuotoisuuden. Tämä monimuotoisuus on keskeistä paikallisten luontoarvojen ylläpitämisessä ja rikastamisessa. Lisäksi hyvin hoidettuja perinnebiotooppeja voi hyödyntää museon palveluiden kehittämisessä. Nämä alueet voivat toimia opetuskohteina, joissa vierailijat pääsevät oppimaan perinteisistä maatalousmenetelmistä, kasvillisuudesta ja luonnon monimuotoisuudesta. Kukanniityt voivat tarjota kauniin ja tunnelmallisen ympäristön erilaisille tapahtumille. Lisäksi museon ympäristöä voi hyödyntää esimerkiksi opastetuilla kierroksilla, jotka tarjoavat vierailijoille lisää tietoa alueen kasvillisuudesta ja ekosysteemistä.

Kansanperinteen tutkiminen museolla kasvavista kasveista tarjoaa myös mielenkiintoisia mahdollisuuksia palveluiden kehittämiseen ja lisäämään yleisön kiinnostusta alueeseen. Kansanperintöä voi integroida museon palveluihin esimerkiksi perustamalla viljelysmaan erilaisille rohdoskasveille ja valmistamalla näistä tuotteita myytäväksi.

Museo voi tuoda esiin alueen kulttuuriperintöä ja tarjota vierailijoille mahdollisuuden oppia ja kokea perinteisiä tapoja esimerkiksi tapahtumien kautta. Tapahtumat voivat sisältää perinteisten käsityötaitojen, musiikkiesitysten ja tanssin lisäksi myös tarinoiden kertomisen alueen historiasta sekä mytologiaa ja rohdoskäyttöä alueella kasvavista kasveista. Perinteisiä työmenetelmiä voi esitellä näytöksissä, kuten viikatteen käyttöä perinnebiotooppien hoidossa. Erilaiset teemapäivät sekä työpajat kasvien perinteisestä käytöstä, kuten ruoka- ja juomakurssit sekä mytologia houkuttelevat uusia kävijöitä museolle. Yhdistämällä kansanperintöä museon ympäristön hoitoon ja palveluiden kehittämiseen voi sillä rikastuttaa vierailijoiden kokemusta tarjoamalla heille mahdollisuuden oppia, osallistua ja kokea suomalaista kulttuuriperintöä monipuolisesti. Näin voidaan edistää alueen suoje-
lua ja ylläpitoa, kun vahvistetaan paikallisten kävijöiden tunnesidettä museota ja sen ympäristöä kohtaan.

LÄHTEET

- Alanko, P., Huovinen, M. & Kanerva, K. 1982. Suomen terveyskasvit: Luonnon parantavat yrtit ja niiden salaisuudet. Helsinki: Valitut Palat.
- Folklore SuomiFinland 2023. Suomalainen mytologia ja luonnonläheisyys. Viitattu 19.6.2023 <https://folkloresuomifinland.fi/suomalainen-mytologia/>.
- Hakalisto, S., Nieminen, S. & Kanerva, T. 1998. Perinnebiotooppien kasvillisuuden seurantaopas. Vantaa: Metsähallitus, luonnonsuojelu.
- Huhta, A. 2021. Opas perinnemaisemiin: Niitut, kedot, ahot ja metsälaitumet. Tampere: Vastapaino.
- Kokko, M. 2009. Luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämisen hoitosuunnitelma, Rovaniemen kotiseutumuseo. Lapin ympäristökeskus.
- Kontula, T. & Raunio, A. 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018: Luontotyyppien punainen kirja. Osa I, Tulokset ja arvioinnin perusteet. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.
- Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2002. Totto XVI. Rovaniemi: Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry.
- Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2017. Totto XX. Rovaniemi: Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry.
- Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2022. Raportti 1: Museoympäristön luontoarvot -hanke.
- Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry 2023. Museorakennukset. Viitattu 27.10.2023 <https://www.totto.fi/museo/museorakennukset/>.
- Kuussaari, M., Laurila, I.P., Toivonen, T. & Tiainen, J., 2004. Elämää pellossa: Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus. Helsinki: Edita.
- Maanmittauslaitos 2024. Rovaniemi -kartta – Rovaniemen kaupunki. Viitattu 30.5.2023 <https://kartta.rovaniemi.fi/ims/>.
- Oikarinen, E. & Oikarinen, K. 2022. Hanke: museoympäristön luontoarvot (täydennys). Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry.
- Peiponen, J., Haenggström, C., Heikkilä, T. & Vuokko, S. 1995. Toukohärkä ja kultasiipi: Niityt ja niiden hoito. Helsinki: Otava.
- Piippo, S. 2019. Kasvien maaginen maailma. Helsinki: Tammi.
- Suomen ympäristökeskus 2022. Perinnebiotooppien uhanalaisuus. Viitattu 8.5.2023 <https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/luonnon-monimuotoisuus/luontotyyppien-monimuotoisuus/luontotyyppien-uhanalaisuus/perinnebiotoopit#Perinnebiotooppien%20uhanalaistumisen%20sytyt%20ja%20uhkatekij%C3%A4t>.

Valtioneuvoston asetus luonnonsuojelusta 30.11.2023/1066. Viitattu 8.3.2024
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20231066>.

Valtioneuvoston asetus perinnebiotooppien kunnostukseen ja hoitoon vuosina 2020–2025 myönnettävästä tuesta 10.12.2020/953. Viitattu 29.1.2024
<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20200953>.

LIITE

Liite 1. Ote kasviansiosta

Kotiseutumuseon kartta

- 1** Pihapiiri
- 2** Ranta
- 3** Riihen & ladon niityt sekä niiden ympäristö
- 4** Kesä-navetan niitty & vilja-aittojen ympäristö

1

Voikukka

Taraxacum officinale

Esiintyminen ja levinneisyys: Voikukkia on Suomessa lähes 500 lajia ja ne ovat alkuperäisiä merenrannoilla, puro- ja joenvarsiniityillä ja lehdossa.

Tuntomerkit: 10-50 senttimetrin korkuinen monivuotinen ruoho, joka erittää maitiaisnestettä. Lehtiä on paljon, ne ovat ruusukkeissa ja joko parihalkoisia, -jakoisia tai -liuskaisia. Kukat ovat kielimäisiä ja keltaisia, tiheässä laakeassa mykerössä. Mykerön ympärillä on liuskainen kehto ja pienempi lisäkehto, jonka liuskat ovat taaksepäin suunnatut. Kukinta-aika on touko-kesäkuussa. Hedelmä on haivenellinen pähkylä, jonka maku on karvas.

Voikukkaa on perinteisesti hyödynnetty maksavaivojen, keltataudin ja pitkäaikaisten rohtumien hoidossa. Se tunnetaan verta puhdistavana ja vatsaa voimistavana rohtona. Voikukan lehdistä voi valmistaa salaatin, kukista juotavaa, ja juuresta saa esimerkiksi muhennosta. Voikukkaa voi käyttää monipuolisesti teenä, keitteenä, tinktuurana, siirappina tai tuoremehuna. Lehtiä, juuria ja nappuja voi hyödyntää ruoissa, kuten viherjuuhea, yrttivoina, salaattina, vihanneksena, muhennoksissa, keitoissa, pannukakuissa ja jauhojen lisänä. Voikukan juurista voi valmistaa olutta ja kofeiinitonta kahvinkorviketta, kun taas kukista voi tehdä viiniä ja simaa. Voikukka auttaa monissa terveysvaivoissa, kuten ruokahaluttomuudessa, ruoansulatusvaivoissa, peräpukamissa, maksa- ja sappivaivoissa, painonpudotuksessa sekä verensokerin alentamisessa inuliinin vuoksi. Se on myös avuksi munuais- ja virtsatievaivoihin, kroonisiin reumaattisiin vaivoihin, kihtiin, ihottumiin, kutinaan, selluliittiin, epäpuhtaaseen ihoon, pieniin palohaavoihin, känsiin, ihon värivirheisiin ja masennuksen hoidossa. On tärkeää huomata, että jotkut voivat olla allergisia voikukalle ja kokea heinänuhaa, astmaa tai kosketusallergiaa. Lisäksi voikukkaa ei suositella käytettäväksi sappitiehyiden tai sappirakon tulehduksen, suolitukkeuman tai lisääntyneen vatsahappoisuuden yhteydessä.

Kansanperinteessä voikukka liitetään ennustamiseen, uniin ja toiveisiin. Kukut symboloivat onnellisuutta ja iloa. Voikukkaa on käytetty henkien kutsumiseen ja ennustamiseen. Tee, erityisesti juuresta valmistettu höyryävä juoma, on asetettu sängyn viereen ennen nukkumaanmenoa henkien kutsuksi. Voikukan puhaltamisesta on muodostunut symbolinen tapa tulkita ihmissuhteita. Jos kaikki voikukan siemenet lähtevät kerralla irti, uskotaan rakkauden olevan intohimoista. Jos muutama siemen jää jäljelle, voi suhteessa olla hieman uskottomuutta. Mikäli monta siementä jää paikoilleen, voi päätellä suhteen olevan välinpitämätöntä. Siemenpallon puhaltaminen voi myös kertoa montako vuotta on häihin ja montako lasta tulee saamaan. Lisäksi voikukan siemenpallon puhaltaminen perustuu uskomukseen, että jäljellä olevien elinvuosien määrä vastaa puhallettujen siementen lukumäärää kukkapohjukkaan jääneiden joukossa. Perinteisesti täysikuuyönä kerätyt voikukat, joiden siemenet on puhallettu neljään suuntaan, voivat auttaa toiveiden toteutumisessa. Myös kaikkien siementen onnistunut puhaltaminen kerralla on voinut koitua toiveiden täyttymykseksi.

Voikukkaa on voitu laittaa tyynyn alle tai erityisiin unityynyihin parantamaan unen laatua. Toisaalta on uskottu, että voikukasta unen näkeminen ennustaa huonoa onnea ja vaikeita aikoja. Voikukkaa on pidetty suojana noituutta vastaan, erityisesti juhannuksena kerättyinä. Voikukkaan liittyy myös rakkausrituaaleja. Siemenpallon puhaltaminen rakkaan suuntaan samalla, kun mumisee rakkauden sanoja, on uskottu siementen kantavan sanat hänen luokseen. Voikukkien käyttöön on liittynyt myös testejä rakkauden tunnistamiseksi. Voikukkaa on hierottu leukaan ja mikäli iho on muuttunut keltaiseksi, se on saattanut merkitä rakastumista.

